

VONDELS IDENTITEIT IN DRIE CHRISTELIJKE BRUILOFTSGEDICHTEN

Cursusjaar 2011-2012
Begeleidster: Feike Dietz

Student:
Monique van der Poel
Studentnummer:
3217736

Datum:
25 januari 2012

---

¹ Schilderij van Rembrandt uit 1641, hangt in Berlijn, van Cornelisz Claesz Anslo met zijn vrouw Aeltje Schouten (nicht van Vondel)

INHOUD:

1. Inleiding	blz. 3
2. Theoretisch kader	
2.a. Zelfpresentatie in het literaire veld	
2.a.1. Pierre Bourdieu	blz. 3
2.a.2. Stephen Greenblatt	blz. 5
2.b. Bruiloftsgedicht of epithalamium	blz. 6
2.c. Conclusie	blz. 8
3. Joost van den Vondel en religie	blz. 8
3.a. Gedicht 1: Vondel 1605 ‘Schriftuerlijk Bruylofts Reffereyn Op t’houweijck van Jacob Haesbaert met Clara van Tongerlo’	
3.a.1. Opdrachtgevers of geadresseerden	blz. 9
3.a.2. Aansluiting gevestigde tradities	blz. 10
3.a.3. Literaire modellen	blz. 11
3.a.4. Conclusie	blz. 17
3.b. Gedicht 2: Vondel 1636 ‘De Bruyloft van Cana’, ‘Aen Garbrant Anslo en Abigel Schouten’	
3.b.1. Opdrachtgevers of geadresseerden	blz. 17
3.b.2. Aansluiting gevestigde tradities	blz. 18
3.b.3. Literaire modellen	blz. 20
3.b.4. Conclusie	blz. 21
3.c. Gedicht 3: Vondel 1658 ‘Ter Bruilofte van den E. Bruidegom Michiel Blok en de E. Bruit Alide Anslo’	
3.c.1. Opdrachtgevers of geadresseerden	blz. 21
3.c.2. Aansluiting gevestigde tradities	blz. 22
3.c.3. Literaire modellen	blz. 23
3.c.4. Conclusie	blz. 25
4. Conclusie	blz. 25
5. Literatuur	blz. 27
Bijlagen:	
Drie (vrij) vertaalde bruiloftsgedichten:	
Gedicht 1: ‘Schriftuerlijk Bruylofts Reffereyn’ uit 1605	blz. 30
Gedicht 2: ‘De Bruyloft van Cana’ uit 1636	blz. 36
Gedicht 3: ‘Ter Bruilofte van den E. Bruidegom Michiel Blok en de E. Bruit Alide Anslo’ uit 1658	blz. 40
Vergelijking gedicht Vondel en Van Mander	blz. 45

1. Inleiding

De cursus ‘De macht van het literaire woord: literatuur als massamedium, 1550-1830² is de basis voor dit onderzoek. De cursus thematiseerde hoe in de vroegmoderne tijd literatuur op zeer uiteenlopende manieren gebruikt werd: om autoriteit te verkrijgen, om de publieke opinie te beïnvloeden, om al lezend ervaringen op te doen die nergens anders opgedaan konden worden. Dit eindwerkstuk focust, in lijn met een van de thema’s van de cursus, hoe een beginnend auteur als Vondel verschillende literaire technieken gebruikte om als schrijver erkenning en aanzien te krijgen.

Tijdens deze cursus werd, onder andere, de theorieën van Pierre Bourdieu besproken, omdat die theorieën middelen geven om literatuur in termen van ‘macht’ te analyseren. Bourdieu ziet teksten als intellectueel kapitaal, waarmee schrijvers in het literaire veld invloed op hun lezers uit kunnen oefenen. Verder idee voor een theoretisch kader komt uit een artikel van Nina Geerdink, waarin zij schrijft over ‘self-fashioning’ van de auteur in de vroegmoderne tijd met een focus op Jan Vos. Haar visie op Vos’ zoektocht naar aanzien en gezag, laat zich gebruiken om Vondels schrijfproducten te analyseren.³

Naast Nina Geerdink, die zich richt op ‘self-fashioning’, is een tekst van Maria Schenkeveld-van der Dussen over bruiloftspoëzie gebruikt. Schenkeveld geeft met haar artikel een aanzet tot een studie over de christelijke variant van de bruiloftspoëzie. Omdat ik in dit eindwerkstuk bruiloftsgedichten van Vondel als onderzoeksmateriaal neem, kan ik in lijn van dit artikel verder werken. Daar komt bij dat ik, net als Schenkeveld, werk met religieuze bruiloftspoëzie. Vondels religieuze positionering speelde een duidelijke rol in het verkrijgen van (religieuze) autoriteit.

Dit onderzoek richt zich met name op drie christelijke bruiloftsgedichten van Vondel uit 1605, 1636 en 1658. Hoe presenteert Vondel zichzelf in deze gedichten en welke (tekstuele) middelen heeft hij gebruikt om, in en buiten die gedichten, als autoriteit naam te krijgen? Ik zal de gedichten afzonderlijk, en in chronologische volgorde analyseren, om daarna tot algemene conclusies te komen over Vondels verwerving van religieuze autoriteit.

Het volgende wordt besproken: Hoofdstuk 2: Theoretisch kader waarin de gebruikte theorieën aan de orde komen. In hoofdstuk 3 volgt een korte schets van Vondel en zijn leven. Hoofdstuk 4 staat geheel in het teken van de drie gedichten. Ten slotte de conclusie in hoofdstuk 5.

2. Theoretisch kader

2.a. Zelfpresentatie in het literaire veld

Idee voor een theoretisch kader met betrekking tot dit onderwerp komt uit het eerder genoemde artikel van Nina Geerdink⁴. De ideeën van Greenblatt worden gekoppeld aan het literaire veld van Pierre Bourdieu met als doel te tonen welke (tekstuele) strategieën een auteur kan hanteren om een hogere literaire status te bemachtigen.

2.a.1 Pierre Bourdieu

De Franse socioloog Pierre Bourdieu ziet het terrein van de literaire productie als een veld waarin verschillende instanties met elkaar concurreren⁵. Kiene Brillenburg Wurth betoogt dat bij Bourdieu kapitaalopbouw betrekking kan hebben op immateriële zaken. Met het opbouwen van kennis is ook maatschappelijke winst te behalen. Wurth schrijft dat met name de hoge cultuur – waar Vondel, gezien de adressanten van de bruiloftgedichten, deel

---

² Cursus gevolgd in blok 4, 2011. Docent: Prof. dr. Els Stronks.

³ Cursus gevolgd in blok 1, 2011. Docent: Prof. dr. Els Stronks.

⁴ Geerdink 2007, p. 2.

⁵ Brillenburg Wurth & Rigney 2008, p. 65.

van uit wenste te maken - bepaald wordt door de immateriële kapitaalvorming.⁶ Deze kapitaalvorming kan bestaan uit het opbouwen van een naam in de artistieke cultuur, een reputatie opbouwen en culturele erkenning krijgen. Dit noemt Bourdieu verkrijgen van symbolisch kapitaal.⁷ De kunstenaar is hiervoor afhankelijk van de personen met macht in het literaire veld: de instituties en de mensen met relaties, gevormd door ongeschreven regels, wetten en machtmeechanismen.

Aan de kant van de receptie, de ontvanger van de kunst, gaat het ook om kapitaalvorming. Hier is kapitaal het vermogen om hogere, moeilijke kunst of literatuur te kunnen waarderen. Bourdieu beschouwt dit als een aangeleerd vermogen dat afhankelijk is van sociale klasse, opvoeding en onderwijs. Dit is een vorm van cultureel kapitaal dat door persoonlijke achtergrond (of investering) wordt verkregen. Wanneer een persoon omhoog wil komen, meer culturele status wil en toegang wil tot een elitegemeenschap, kan hij/zij zich bekwaamen op het gebied van wetenschap, kunst en literatuur.⁸ Vondel wilde vorderingen maken in de kunst. Hij bekwaamde zich in het lezen van Latijn zodat hij de Latijnse dichters kon lezen en begrijpen.⁹ Latijn was immers de taal van de geleerde elite. Ook zijn lidmaatschap van de rederijderskamer Het Wit Lavendel gaf Vondel de mogelijkheid om zich verder te bekwaamen op het gebied van kunst en literatuur. Zowel zijn kennis van Latijn als zijn vorderingen als rederijker gaf Vondel meer cultureel kapitaal.

Op dit moment wordt MARRIGJE PAIJMANS¹⁰ onderzoek gedaan naar 'career strategies' van Vondel. PAIJMANS' vraagstelling is afgeleid van Bourdieu's theoretisch kader en haar eerste bevindingen zijn daarom zeer interessant en relevant voor mijn onderzoek. PAIJMANS onderzoekt de invloed van de machts- en marktmechanismen op Vondels strategieën en legt dit bloot in een combinatie van cultureel en literair onderzoek: sociale netwerken en bewegingen binnen het culturele veld (van bijv. uitgevers en machtsdragers), materiële factoren (zoals editiepolitiek), en retorische en ideologiekritische analyse van teksten en parateksten. Volgens PAIJMANS¹¹ is Vondels carrière een uitdaging voor deze benadering. Zijn zelfpresentatie als berekenende ondernemer die poëtisch vuur aanbood, vergde steeds strategische keuzes.¹² Ik neem deze these als uitgangspunt voor mijn eigen onderzoek: hoe heeft Vondel zich in het schrijven van de door mij onderzochte bruiloftsgedichten een strategie getoond?

Om die vraag te beantwoorden, zijn ook wat biografische bijzonderheden van belang. Vondel werkte zich op van een doopsgezinde koopman tot een bekend en veelgevraagd schrijver. Hij kreeg van huis uit niet veel cultureel kapitaal mee, want zijn ouders namen geen deel aan het culturele leven van de Republiek. De doopsgezinde vader van Vondel vluchtte in 1582 uit het calvinistische Antwerpen naar Keulen, waar in 1587 Joost van den Vondel wordt geboren.¹³ Rond het jaar 1597 kwam de familie Vondel in Amsterdam wonen, omdat zij ook in Keulen niet welkom waren. De vader van Joost was koopman, had een eigen zaak en handelde in zijde. Joost van den Vondel ging wel naar school, maar kreeg geen Latijn, maar leerde waarschijnlijk wel Frans. Vondels literaire positie in het literaire veld was bij aanvang van zijn carrière dus niet aanzienlijk.

Dat Vondel hogerop wilde komen in het literaire veld is duidelijk: hij werkte in allerlei genres, gaf een eigen draai aan literaire conventies, schreef voor allerlei personen met

---

⁶ Brillenburg Wurth & Rigney 2008, p. 341.

⁷ Brillenburg Wurth & Rigney 2008, p. 342.

⁸ Brillenburg Wurth & Rigney 2008, p. 343.

⁹ Brandt 1986, p. 18.

¹⁰ Promotie-onderzoek aan de UvA: Dichtersziel en koopmansgeest: Vondel als literair ondernemer tussen Amsterdam en Oranje.

¹¹ Zie de link naar de website MARRIGJE PAIJMANS met de samenvatting met betrekking tot haar onderzoek.

¹² Deze aanpak is gericht op internationale onderzoek naar vroeg moderne schrijverscarrières.

¹³ Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 131.

aanzien, en wilde zich kennelijk op alle terreinen manifesteren. Hoe is zijn pen hem hierbij van dienst geweest?

2.a.2 Greenblatt

Op dit punt van de analyse wordt het theoretisch kader relevant, dat wordt aangereikt door Stephen Greenblatt. Om meer cultureel kapitaal te verkrijgen binnen het literaire veld kan de auteur aan ‘self-fashioning’ doen, een term die is geïntroduceerd door Stephen Greenblatt. De auteurs, die hij beschrijft in zijn boek *Renaissance Self-Fashioning. From More to Shakespeare*, hadden als gemeenschappelijkheid dat zij behoorden tot de middenklasse.¹⁴ Ook onderwierpen zij zich aan een absolute macht of autoriteit, zoals God, de Bijbel of een instituut en creëerden zij een ‘vijand’ om zich tegen af te zetten en om hun autoriteit te vestigen. ‘Self-fashioning’ gebeurt meestal in teksten.

Jürgen Pieters schrijft in zijn boek *Historische letterkunde vandaag en morgen*¹⁵ over Greenblatt en self-fashioning over de tweeledige structuur van het zelfvormingsproces in de Renaissance. Het leven van de mens wordt bepaald door krachten die hem die hem te boven gaan en waaraan hij zich dient te onderwerpen, zoals het noodlot, God, gezag van vorst, terwijl er ook sterk geloof is in het vermogen van de mens om zijn eigen identiteit vorm te geven.¹⁶ Pieters schrijft: “Wordt het tweede deel van het begrip beklemtoond, dan lijkt de term vooral te slaan op de mate waarin de menselijke identiteit wordt bepaald door de omstandigheden waarin het individu zich bevindt ('the self is fashioned'); valt de klemtoon op het eerste deel van het woord, dan verwijst het naar de mate waarin het zelf actief deelneemt aan de vorming van zijn identiteit ('the self fashions itself').”[...] “...aan de ene kant is er de vorming van het zelf door het machtssysteem waarvan het zelf een product is, aan de andere kant is er het zelf 'zelf' dat actief meewerkt aan de modellering van het zelf naar de norm die door het systeem in het individu wordt ingeprent.”¹⁷ Dit kan ook op Vondel toegepast worden: Vondel onderwerpt zich aan het gezag van God ('the self is fashioned'), maar vormt tegelijkertijd zijn eigen identiteit ('the self fashions itself'): hij verhoogt zijn sociale status en wisselt van religie. Hoe communiceert Vondel dit in zijn teksten? Interessant voor deze vraag is het onderzoek van Nina Geerdink.

Greenblatts theorie is een impuls geweest voor veel onderzoek. In een artikel uit 2007 van Nina Geerdink over dit onderwerp¹⁸ schrijft zij dat in de Renaissance de auteurs op zoek zijn naar een eigen identiteit. Met name de auteurs die zich van de ene klasse of religie naar een andere bewogen, hadden ‘self-fashioning’ nodig om hun positie te onderstrepen.¹⁹ Om in de woorden van Pieters te blijven: het gaat hierbij om de klemtoon op het eerste deel van het woord ('the self fashions itself'). Het onderzoek van Nina Geerdink is zeer relevant wanneer je kijkt naar de ontwikkeling die Vondel doormaakte. Vondel behoort tot de middenklasse en is in zijn jonge jaren doopsgezind. Hij bewoog zich, gedurende zijn leven, van de ene klasse naar de andere en hij veranderde van religie. Hij heeft dus ook ‘self-fashioning’ nodig om zijn positie te onderstrepen. Zijn tekst staat hierbij centraal. De opdrachtgevers of de geadresseerden zijn ook belangrijk bij het onderstrepen van een bepaalde positie. Hierbij kan gedacht worden aan lofzangen of eerbetonen. Relevant hierbij zijn de volgende onderzoeken.

Op dit moment zijn er wetenschappers die ook onderzoek doen naar de ontwikkeling die Vondel doormaakte zowel op sociaal vlak als op religieus gebied. Een voorbeeld hiervan, zoals hierboven aangegeven, is het promotieonderzoek van Marringje Paijmans naar de ‘career

---

¹⁴ Greenblatt 1980, p. 9.

¹⁵ Pieters 2011.

¹⁶ Pieters 2011, p. 153.

¹⁷ Pieters 2011, p. 156.

¹⁸ Geerdink 2007, zie de inleiding.

¹⁹ Geerdink 2007, p. 2.

strategies' van Vondel. Zij heeft het in haar samenvatting²⁰ over Vondels zelfpresentatie als berekende ondernemer, die steun van hof en stad wilde krijgen. Ook Sophie Reinders en Frans Blom bespreken Vondels 'career strategies' in een zeer recent artikel.²¹ Zij analyseren Vondels 'career strategies' en tonen aan dat hij de ambitie heeft om patronage te verkrijgen door middel van zijn Vergilius vertalingen. Vondel wil patronage krijgen van de burgemeester van Amsterdam en de prins van Oranje. Dit doet hij door middel van dichterlijke huldeblijken en lofzangen.

Zijn de religieuze bruiloftsgedichten van Vondel ook een lofzang, bijvoorbeeld op de geadresseerden? Heeft hij hiermee een strategie uitgewerkt? Opvallend bij alle drie de gekozen bruiloftsgedichten is, dat de gedichten geschreven zijn voor doopsgezinde opdrachtgevers, terwijl Vondel zich na het tweede gedicht heeft bekeerd tot het katholicisme. Daarbij komen we weer op de tekst terug: zijn de geloofsovertuigingen van de opdrachtgevers terug te vinden in de teksten of is de geloofsovertuiging van Vondel zelf terug te vinden in de teksten? Of laat Vondel de voorschriften van het evenement, een huwelijk, de boventoon voeren?

Zoals eerder genoemd zijn de gedichten, die in dit werkstuk gebruikt zijn, geschreven in 1605, 1636 en 1658. Vondel maakte gedurende deze periode religieuze ontwikkeling door: hij bekeerde zich rond 1640 tot het katholicisme. Gebruikt Vondel self-fashioning, waar Nina Geerdink over schrijft, in deze drie gedichten om deze religieuze ontwikkeling te onderstrepen?

Hoe kunnen de bovengenoemde vragen in een onderzoek worden uitgevoerd? In de drie religieuze bruiloftsgedichten zijn gemeenschappelijke aspecten te vinden die zich goed lenen voor onderzoek naar de zelfpresentatie van Vondel, zoals Nina Geerdink dit ook heeft gedaan naar de zelfpresentatie van Jan Vos. Drie strategieën waarvan Vondel gebruik maakt, worden onderzocht.

In de eerste plaats wordt de status van de opdrachtgevers/geadresseerden van Vondel besproken. Deze opdrachtgevers spelen een rol binnen de strategie. Dit zou kunnen duiden op een 'career strategie' waar Marringje Paijmans, maar ook Sophie Reinders en Frans Blom onderzoek naar doen.

Verder sluit Vondel aan bij de gevestigde tradities, onder andere van de rederijkers (in zijn beginperiode) en van de voorschriften van de bruiloftspoëzie. Hij gebruikt de gevestigde tradities om een eigen identiteit te creëren. Vooral bij zijn eerste bruiloftsgedicht uit 1605 maakt hij gebruik van diverse tradities omdat hij als beginnend dichter veel handvatten nodig heeft. Hoe heeft Vondel dit in zijn tekst gecommuniceerd?

Ten slotte gebruikt en bewerkt Vondel literaire modellen, die op dat moment autoriteit hebben, zoals de Bijbel, en de teksten van Karel van Mander. Met de autoriteit van de literaire modellen vestigt hij in zekere zin ook zijn eigen autoriteit, hij profileert zich als een religieus dichter. Vondel gebruikt in 1605 het christelijke voorbeeld van Van Mander, maar gaat nog een stapje verder. En dat stapje verder is net dat stapje dat Vondel zo interessant maakt. Hoe zit dat bij de andere twee gedichten? Heeft hij voorbeelden nodig of gaat hij lossier met de stof om?

Voordat de bovenstaande vragen behandeld worden zal eerst het genre epithalamium of bruiloftsgedicht nader toegelicht worden en wordt de religieuze ontwikkeling van Vondel besproken.

2b. Bruiloftsgedicht of epithalamium

De te onderzoeken gedichten van Vondel behoren tot het genre van het bruiloftsgedicht of epithalamium, meer specifiek het christelijk epithalamium. Om die reden

---

²⁰ Zie de link van de websit van Marringje Paijmans met de samenvatting met betrekking tot haar onderzoek.

²¹ Reinders en Blom 2011.

ga ik kort in op de voorschriften die voor dat genre golden. Binnen welke poëtische kaders kon Vondel autoriteit verwerven, wat waren de dichtregels waar hij zich aan moest houden?

Het epithalamium valt onder gelegenheidspoëzie, zoals Riet Schenkeveld-van der Dussen schrijft. Het gaat om gebruikskunst met een direct aanwijsbare functie, heel vaak in opdracht geschreven. Dichters kunnen in opdracht schrijven en betaald worden voor hun poëzie, maar als het initiatief bij de dichter ligt het kan een vriendendienst zijn of het ventileren van een mening.²²

Bruiloftsgedichten werden opgebouwd volgens vast genreconventies, die dichters konden opzoeken in leerboeken poëtica en retorica. Hiervoor moet de dichter wel Latijn kennen en weten dat onder *epithalamium* de regels voor het bruiloftsgedicht staan. Een voorbeeld hiervan is de poëtica van Scaliger²³. Het vakmanschap van de dichter blijkt uit de manier waarop hij vaste patronen varieert en toepast. Bij het toepassen van de regels moet de dichter rekening houden voor wie hij schrijft en in welke concrete situatie.²⁴

Enkele van deze regels van Scaliger worden genoemd in een artikel van Maria Schenkeveld-van der Dussen. Kenmerkend voor de bruiloftspoëzie is allereerst het gebruik van thema's uit de late Oudheid en de verering van heidense goden, zoals Venus, Cupido en Talassius.²⁵ Bovendien spelen de lusten van de bruidegom en bruid een centrale rol, waarbij die van de bruidegom wat explicieter omschreven worden dan die van de bruid. Waarna de bruid zich uit medelijden voor de bruidegom laat overmannen. Verder moet de dichter melding maken van de vrees van de bruid voor de strijd die komen gaat en de overwinning, waarna de wens wordt uitgesproken voor een spoedig nageslacht.

Virginia Tufte noemt in haar boek *The poetry of marriage : the epithalamium in Europe and its development in England*²⁶ komen grotendeels overeen met de thema's die Schenkeveld aanstipt. Op de eerste plaats gaat het dan om het noemen van de goden van het huwelijk, de voordelen van het wettelijke huwelijk voor het paar, en de familie en het vaderland; op de tweede plaats de vergelijking van het bruidspaar met goden om hun schoonheid te beschrijven. Daarnaast wijst Tufte de vermelding van seizoenen, tijdstippen van de dag, natuur, dieren en de sterren aan als een typisch thema in bruiloftspoëzie, omdat het huwelijk vaak in de nacht werd voltrokken.²⁷

In de gedichten die in dit werkstuk centraal staan, varieert Vondel op de gebruikelijke regels van het bruiloftsgedicht. De te onderzoeken gedichten van Vondel horen namelijk tot de *christelijke* epithalamia, waarin Vondel christelijke variaties toepast op de regels van het epithalamium door klassieke thema's te vervangen door christelijke. Door een (religieuze) variatie toe te passen druk Vondel zijn eigen stempel op de gedichten. Ik zal onderzoeken hoe hij die variatie gebruikte om religieuze autoriteit te verwerven.

Zoals Riet Schenkeveld-van der Dussen schrijft in haar artikel 'Christus, Hymenaeu of de 'Teelzucht'', heeft Vondel in totaal vijf christelijke bruiloftsgedichten geschreven. Van de vijf gedichten die Schenkeveld-van der Dussen in haar artikel noemt, zijn er voor dit werkstuk drie geselecteerd. De gedichten zijn zó gekozen dat zij drie periodes in Vondels leven markeren. De gedichten zijn geschreven in 1605, 1636 en 1658. In 1605 was Vondel doopsgezind, in 1636 was het vijf jaar voor zijn bekering tot het katholieke geloof en in 1658 was hij rooms-katholiek. Door de keuze van de gedichten wordt het mogelijk om eventuele ontwikkelingen in Vondels christelijke bruiloftspoëzie aan te wijzen.

---

²² Schenkeveld – van der Dussen 1984, p. 75.

²³ Joseph Scaliger was de zoon van Julius Caesar Scaliger, de dichter, taalkundige, Aristotelicus en zelfbenoemde edelman die Erasmus aanviel en een invloedrijke *Poetica* schreef. (zie: de link van de website KNAW)

²⁴ Hollantsche Parnas 1997, p. 49-50.

²⁵ Schenkeveld-van der Dussen 1979, p. 12.

²⁶ Tufte 1970.

²⁷ Tufte 1970, p. 130-132.

2.c. Conclusie

De theoretische aspecten, die hierboven zijn besproken zijn van betekenis in het bepalen van de tekststrategieën, die Vondel gebruikt in zijn bruiloftsgedichten. Uitgangspunt zijn drie religieuze gedichten uit drie verschillende periodes in het leven van Vondel. De gedichten worden afzonderlijk, en in chronologische volgorde geanalyseerd. Deze gedichten worden per gedicht onderzocht op achtereenvolgens: de status van de opdrachtgevers of geadresseerden van de gedichten; de aansluiting bij de gevestigde tradities; en de bewerking van literaire modellen, die een zekere autoriteit hebben. De rode draad is de religieuze positie van Vondel en het verwerven van religieuze autoriteit. Maar hoe zit het eigenlijk met Joost van den Vondel en de religie? In de volgende paragraaf wordt een kort overzicht gegeven van de ontwikkeling van Vondel met betrekking tot religie.

3. Joost van den Vondel en religie

Religie is onderdeel van dit werkstuk omdat de drie bruiloftsgedichten behoren tot de christelijke of religieuze bruiloftsgedichten. Eventuele ontwikkelingen in Vondels christelijke bruiloftspoëzie kunnen beter begrepen worden in het kader van Vondels persoonlijke religieuze ontwikkeling in deze perioden en in het kader van de situatie in de Republiek.

De doopsgezinde ouders van Vondel vluchten in 1582 uit het calvinistische Antwerpen naar Keulen, waar in 1587 Joost van den Vondel wordt geboren.²⁸ Rond het jaar 1597 kwam de familie Vondel in Amsterdam wonen, omdat zij ook in Keulen niet welkom waren.

De wederdopers of anabaptisten hadden verschillende stromingen. De geografische benaming ‘Vlaams’ en ‘Fries’ duiden verschillende stromingen van het anabaptisme of wederdopers aan. Later werd ook de kerkelijke richting een benaming, zoals Waterlanders, waar Vondel bij aangesloten was. Carel van Mander, een Vlaamse vluchteling, behoorde tot de Oud-Vlaamse gemeente in Haarlem, ook een richting binnen het Nederlandse anabaptisme.²⁹ De wederdopers wilden geen inmenging van kerk en staat. Verder wilden zij het dopen niet bij baby’s maar op volwassen leeftijd, vandaar de term ‘wederdoper’. In 1606 wordt Vondel gedoopt en aangenomen als lidmaat van de Waterlandse doopsgezinde gemeente.³⁰ In deze gemeente zag men de wereld in religieus perspectief. Porteman en Smits-Veldt schrijven over de periode vanaf 1607: “In de komende tien jaar profileerde Vondel zich als een religieus belevend dichter, die zijn medegelovigen aanspoorde tot actieve deugdbeoefening”.³¹ Ook: “Vondel had voor 1620 vanuit zijn doperse levenshouding afstand gehouden van de ‘wereldse’ politiek en de religieuze twisten binnen de gereformeerde kerk”.³²

Na 1620 veranderde de houding van Vondel en hij “bleek wel sympathie voor de verdrukte remonstranten”³³ te hebben. Verder wordt opgemerkt dat hij “de calvinistische standpunten in de actuele tweespalt afwees”³⁴. En later zou Vondels “maatschappelijk engagement zich in de komende tijd vertalen in felle hekeling van religieuze intolerantie, eigenbaat en corruptie, die hij zowel binnen de kerk als op regeringsniveau ontwaarde”.³⁵ Inzake de gaande strijd tussen de remonstranten en de contraremonstranten was Vondel geneigd om de kant van de remonstranten te kiezen. Hij koos partij voor Oldenbarnevelt, aanhanger van de remonstranten. De strijd tussen remonstranten en contraremonstranten gaat

²⁸ Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 131.

²⁹ Israel 2001, p. 433-434.

³⁰ Spies 1989, p. 99.

³¹ Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 233.

³² Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 355.

³³ Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 355.

³⁴ Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 355.

³⁵ Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 357.

mede over de predestinatieleer. Franciscus Gomarus was streng calvinistisch en aanhanger van de leer van de absolute predestinatie. Deze leer beschouwt het geloof als de vrucht van de uitverkiezing en het individu is van te voren veroordeeld tot heil of verdoemenis. Jacobus Arminius had twijfels over de calvinistische leer van de uitverkiezing. Hij geloofde dat het individu een keuze behoudt in geloofszaken.³⁶ Jonathan I. Israel schrijft: “De kern van Arminius’ theologie lag in zijn stelling dat de Almachtige niet als de auteur van de menselijke zonden mag worden beschouwd, en dat evenmin de individuele wil geheel genegeerd mag worden”.³⁷

Vondel kiest kant tegen het leerstuk van de predestinatie zoals blijkt uit zijn *Decretum horrible*.³⁸ Na 1630 wordt het klimaat milder voor de remonstranten in Amsterdam en de eerste remonstrantse kerk wordt gebouwd.³⁹

Rond 1640 bekeert Vondel zich tot het katholicisme. Zowel de Mennonieten als de katholieken behoren ten tijde van de Republiek tot een minderheid. Volgens Geeraardt Brandt was de reden voor de bekering van Vondel om een roomse weduwe voor zich te winnen: “Een betrouwbare rechtsgeleerde, (...), placht te vertellen dat Vondel, (...), zijn oog had laten vallen op een welgestelde weduwe van de roomse gezindte. En omdat hij begreep dat hij anders geen kans had haar te winnen, begon hij bij zichzelf te overwegen of hij haar niet met een goed geweten in dat opzicht zou kunnen volgen.”⁴⁰ Vondel trouwde deze weduwe niet.

In een artikel van Judith Pollmann ‘Vondel’s religion’⁴¹ worden andere redenen gegeven voor Vondels bekering. Vondel zou later dan zijn dochter Anna katholiek worden, misschien heeft zij hem hierin geïnspireerd.⁴² Verder geeft Pollmann een citaat van Vondel zelf waarin hij schrijft ‘verlicht’ te zijn en een keus te hebben gemaakt⁴³ (voor het katholicisme). Interessant is de opmerking van Pollmann dat Vondel het eens zou zijn met een project van Hugo de Groot om kerken bij elkaar te brengen.⁴⁴ Dit zou kunnen verklaren dat hij contact heeft gehouden met doopsgezinde en remonstrante kennissen en vrienden⁴⁵. Vondel was katholiek tot zijn dood in 1679. Is deze religieuze ontwikkeling ook terug te vinden in zijn drie christelijke bruiloftsgedichten?

3.a. Gedicht 1: Vondel 1605 ‘Schriftuerlijck Bruylofts Reffereyn Op t’houweijck van Jacob Haesbaert met Clara van Tongerlo’⁴⁶

3.a.1. Opdrachtgevers of geadresseerden

Het eerste christelijke bruiloftsgedicht heeft Vondel in 1605 geschreven. Hij is dan 17 jaar, lid van de rederijkerskamer Het Wit Lavendel en de dichter Vondel is nog niet bekend in de Republiek. Belangrijk voor een beginnend dichter zijn de opdrachtgevers of de geadresseerden. Hiermee kan een dichter zichzelf op de kaart zetten. Dit gedicht⁴⁷ heeft Vondel geschreven in 1605, naar aanleiding van de bruiloft van zijn doperse buurmeisje uit de Warmoesstraat. De bruidegom kwam net als Vondel uit Keulen en Clara was, zoals genoemd, een buurmeisje van Vondel. De burens gaan goed met elkaar om: Cornelis van Tongerlo, koopman en vader van Clara, was een Vlaamse doper, die naar Amsterdam uitgeweken was

---

³⁶ Israel 2001, p. 429-430.

³⁷ Israel 2001, p. 430.

³⁸ Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 359.

³⁹ Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 358.

⁴⁰ Brandt 1986, p. 47.

⁴¹ Polmann 2011.

⁴² Pollmann 2011, p. 96.

⁴³ Pollmann 2011, p. 95-96.

⁴⁴ Pollmann 2011, p. 98.

⁴⁵ Pollmann 2011, p. 99-100

⁴⁶ Werken 1927.

⁴⁷ Zie de bijlage gedicht 1.

en samen met de vader van Vondel in 1598 getuige is geweest bij de overdracht van een huis in de Warmoesstraat.⁴⁸

Het *Bruylofts reffereyn* is gevonden in een geschreven verzameling van de familie Haesbaert, de familie van de bruidegom. Er staat in deze verzameling: “Jacob Haesbaert, gehuwd met Clara van Tongerlo, was de zoon van Jacob Haesbaert, koopman [...] en van Catharina Wolffarts. Zijn oudere zuster Elisabeth Haesbaert was te Amsterdam gehuwd met Jasper van Tongerlo, koopman, vermoedelijke de broeder van Clara.”[...]”In de Pui-aanteekingen⁴⁹ der stad Amsterdam lezen wij: ”27 May 1605. Haesbaert (Jacob) van Ceulen, oud 25 jaren, wonende te Hamburg, en Clara van Tongerlo, oud 20 jaren, wonende in de Warmoesstraat, geasfis. met Cornelis van Tongerlo, en Maritgen Pieters, haer ouders”.⁵⁰

Voor Vondel was dit religieuze bruiloftsgedicht een goede manier om in de doopsgezinde kringen meer opdrachten te krijgen om gelegenheidsgedichten te maken en om zichzelf te profileren als serieuze doperse dichter. Molkenboer schrijft over het christelijke epithalamium: “Stichtelijkheid van inhoud en toepassing van Bijbelteksten openden een dergelijk gedicht de enige kansen op zijn aanvaardbaarheid in de strenge Doopsgezinde milieus.”⁵¹ De deugdzame inhoud van dit eerste gedicht zou zeker een carrièrestrategie kunnen zijn.

Onduidelijk is het of Vondel dit gedicht bij de bruiloft zelf heeft voorgedragen en of hij gevraagd is om dit gedicht te maken. Er is een grote kans dat Vondel zelf het initiatief heeft genomen om het gedicht te maken, hij was immers nog onbekend en moest zijn naam nog vestigen. Waarschijnlijk heeft Vondel dit gedicht ook in de rederijkerskamer Het Wit Lavendel voorgedragen, het gedicht heeft enkele duidelijke rederijerskenmerken. Mogelijk was het een groot moment voor Vondel om zijn eerste opdracht (als het een opdracht was) in de rederijkerskamer voor te dragen?

3.a.2. Aansluiting gevestigde tradities

Refrein en rederijerspoëzie: naamspel

Zoals eerder vermeld is het eerste christelijke bruiloftsgedicht in 1605 geschreven. Rond 1600 werd Amsterdam het literaire centrum van de Republiek.⁵² De rederijkerskamers waren belangrijke ontmoetingsplekken voor (jonge) schrijvers. Lidmaatschap van een rederijkerskamer was een vorm van netwerken, je komt in contact met andere schrijvers, maar ook met andere kamers. Hiermee werkt een jonge schrijver (zoals Vondel) aan zijn carrière. Vondel wordt rond 1605 lid van de Amsterdamse rederijkerskamer Het Wit Lavendel.⁵³ Het Wit Lavendel, de tweede Amsterdamse kamer, was gesticht door Zuid-Nederlandse immigranten. De leden waren meestal niet-klassiek geschoold, maar wel ontwikkeld. Ze kwamen uit de middenklasse van boekverkopers en uitgevers, schoolmeesters, winkeliers en handwerkslieden.⁵⁴ Het Wit Lavendel was actief van 1598 tot 1632.⁵⁵

B. H. Molkenboer wijst erop dat Vondel schrijft in de traditie van de Rederijers: “[...] het moest aan alle kanten rijmen en op die konstige rijmen moesten afzonderlijke leestekens (dubbele komma’s) speciaal de aandacht vestigen. Verder behoorde naast het woordrijm ook het gedachtenrijm te worden nagestreefd.”⁵⁶ A.J. Nijland schrijft over het

⁴⁸ Molkenboer 1950, p. 92.

⁴⁹ Het woordje ‘pui’ verwijst naar het register waarin vermeldingen staan van de huwelijken die niet alleen in de kerk werden afgekondigd maar ook tegen de pui van het stadhuis werden geplakt. Sprunger 2005, p. 191.

⁵⁰ Werken 1855, nalezing en aanteekingen, p. 4.

⁵¹ Molkenboer 1950, p. 93.

⁵² Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 198.

⁵³ Calis 2008, p. 30-58.

⁵⁴ Smits-Veldt 1992, p. 228.

⁵⁵ Smits-Veldt 1992, p. 160.

⁵⁶ Molkenboer 1950, p. 93.

‘Schriftuerlyck bruylofts-reffereyn’: ”...een aan de Heilige Schrift ontleende stof in de toen nog algemeen geldende Rederijkers Refreinversvorm, strofen met telkens herhaalde slotregel.”⁵⁷

In het ‘Schriftuerlyck bruylofts-reffereyn’ is vooral de herhaalde slotregel opvallend:

**En d'Haas-baar⁵⁸ t syn cracht snel, om loopen d'Hont t'ontwijken,
Snackend⁵⁹ na t'water *Claar-ken*⁶⁰ cant beter gelijcken⁶¹?**

Deze slotregel komt vijf keer voor in het gedicht (vijf refreinen) en is een woordspeling op de namen van de bruid en bruidegom.

Naast de slotregel is het aanspreken van de prince ook een kenmerk van de rederijkerstraditie zoals Dixhoorn schrijft. “Bij het uitspreken van verzen richtte men zich tot de prins als voorzitter van het gezelschap.” [...] “De laatste strofe van een refrein of lied begon traditioneel met de prince-titel, waarbij de spreker rechtstreeks de prins aansprak.”⁶² De prince wordt ook aangesproken in het ‘Schriftuerlyck bruylofts-reffereyn’:

PRINCE⁶³.

Princen, de Bruydt present⁶⁴// voor al die sijn vergaardt

Vondel besluit het gedicht met de spreuk ‘liefde verwinnet al’ (liefde overwint alles). Deze spreuk is een rederijkersgewoonte, maar de inhoud zou verwijzen naar de liefde van en voor Christus, met als bewijs een regel uit zijn *Nieuw-jaars lied* uit 1607: “Het Kind bemint de Liefd’, die ’t kwaad verwint”.⁶⁵

Het ‘Schriftuerlyck bruylofts-reffereyn’ een gedicht met duidelijke rederijkerskenmerken. Vondel sluit met dit gedicht aan bij de rederijkerstraditie. Hij communiceert met zijn gedicht dat hij bekend is met de gewoonte van de rederijkers en doet erg zijn best om op te vallen met een fraaie slotregel. De rederijkerskamers zijn belangrijk voor jonge schrijvers om te netwerken. Vondels lidmaatschap van de rederijkerskamer is wellicht een carrièrestrategie.

3.a.3. Literaire modellen

Bijbel

De Bijbel is een belangrijk thema in de literatuur van de Republiek. In zijn *Vondelstudies* schrijft Pater Maximilianus dat de christenen in Vondels tijd het huwelijk op drie manieren zagen. Ten eerste als een heilige verbintenis, door Christus gezegend. Ten tweede als een beeld van de liefde van Christus tot de kerk, van de hemelse bruidegom tot de aardse bruid. Ten slotte als een vereniging, die in de hemel haar bekroning krijgt in bruiloft

⁵⁷ Nijland 1949, p. 5.

⁵⁸ DBNL **Haas-baart**: woordspeling op de bruidegom.

⁵⁹ WNT **Snacken**: met gretigheid naar iets happen, snappen (dat in betekenis met ‘snakken’ te vergelijken is). **Snac**: blaffen.

⁶⁰ DBNL **Claar-ken**: woordspeling op de bruid, **claar**=helder, **k' en kan 't**: ik kan 't niet (*en*: niet).

⁶¹ WNT **Geliken**: gelijk maken, vergelijken.

⁶² Dixhoorn 2009, p. 141-142.

⁶³ BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK **Princen**: hiermee worden de gasten bedoeld, in overeenstemming met de rederijkersgewoonte de laatste strofe van een refrein aan de *Prince* van de Kamer op te dragen.

⁶⁴ BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK **De Bruydt present**: nu de Bruid aanwezig is.

⁶⁵ Spies 1989, p. 99.

van de ziel met het lam. Volgens Maximilianus komen deze drie aspecten ook in ‘Schriftuerlyck bruylofts-reffereyn’ en in ‘Bruyloft van Cana’ naar voren.⁶⁶

Wat opvalt aan het ‘Schriftuerlyck bruylofts-reffereyn’ is dat, in tegenstelling tot de beschreven voorschriften van het epithalamium, de christelijke God als enige ware God wordt gepresenteerd en niet de Griekse huwelijksgod Hymenaeus of een andere heidense god.⁶⁷

**Geenszins en laet in sangh// Hymenaeus sijn verhooght
Noch Thalassus geclangh// maer Gode lofs oortbringhen,**

Vondel is dit eerste gedicht heel expliciet in zijn verwijzing naar de christelijke God als de ware God. Hiermee wil Vondel een duidelijk statement maken en zichzelf op de kaart zetten als een religieus dichter. Door zijn directe verwijzing naar de Bijbel is het duidelijk dat hij de christelijke God bedoelt zoals in paragraaf 3.b.2. is beschreven. In het tweede gedicht maakt Vondel ook een verwijzing naar Hymen de Romeinse god van het huwelijk, Hij is hier minder expliciet dan in zijn eerste gedicht: als beginnend dichter heeft hij het nodig om zichzelf te verklaren en duidelijk te maken hoe hij over zaken denkt, in dit geval over religie. Ten tijde van het tweede gedicht is Vondel bekender en heeft hij het niet nodig om zijn bedoeling zo duidelijk uit te leggen.

Riet Schenkeveld – van der Dussen schrijft dat Vondel de bekende christelijke huwelijksoptiek gebruikt: het paradijshuwelijk, de bruiloft te Kana, de relatie tussen de liefde van Christus voor zijn kerk en de relatie tussen de bruid en bruidegom.⁶⁸

**Te Cana in de Stadt, een Bruyloft sonderlinghen;
T'eerste teycken Christi, men elck maackte bekandt.**⁶⁹

Vondel refereert aan de bruiloft te Kana en brengt dit in termen van het Hooglied.⁷⁰ In *De Bijbel* staat: “Vermoedelijk zijn de liefdesliederen in Hooglied oorspronkelijk bij bruiloftsfeesten gezongen. Ze gaven de ideale liefde tussen man en vrouw weer. [...] De vrouw en de man in het lied werden als symbolen van het volk Israël en God opgevat, en binnen de christelijke traditie als symbolen van de kerk en Christus.”⁷¹

Hooglied:
**Spring als een gazelle, als het jong van een he r t
Over de geurige bergen.**⁷²

Joost van den Vondel:
Soo liefd’ begerich haackt, als t’Hirt doorsnelt gehuchten

En verder:

---

⁶⁶ Maximilianus 1968, p. 356.

⁶⁷ Schenkeveld- van der Dussen 1979, p. 11.

⁶⁸ Schenkeveld - van der Dussen 1979, p. 16.

⁶⁹ ONLINE-BIJBEL: Johannes 2:1-12 De bruiloft te Kana En op den derden dag was er een bruiloft te Kana in Galilea; en de moeder van Jezus was aldaar.[...]En als er wijn ontbrak, zeyde de moeder van Jezus tot Hem: Zij hebben geen wijn. [...]En aldaar waren zes stenen watervaten gesteld, naar de reiniging der Joden, elk houdende twee of drie metreten.[...]Als nu de hofmeester het water, dat wijn geworden was, geproefd had (en hij wist niet, van waar de wijn was; maar de dienaren, die het water geschept hadden, wisten het), zo riep de hofmeester den bruidegom.[...]Dit beginsel der tekenen heeft Jezus gedaan te Kana in Galilea, en heeft Zijn heerlijkheid geopenbaard; en Zijn discipelen geloofden in Hem. (<http://www.online-bijbel.nl/bijbelboek/Johannes/2/1-12>).

⁷⁰ Schenkeveld - van der Dussen 1979, p. 16.

⁷¹ Bijbel 2004, p. 1103.

⁷² Bijbel 2004, p. 1108

Hooglied:

**Ik bezweer je bij de gazellen, bij de hinden op het veld:
wek de liefde niet.**⁷³

Joost van den Vondel:

Laet jonst⁷⁴ **begeerich syn, gelijk eens Hirts bestieren**⁷⁵

Ten slotte:

Hooglied:

Mooi meisje, kom! Mijn duif in de rotskloof, verscholen in de bergwand

Joost van den Vondel:

Comt ouerschoone⁷⁶ **spruydt**⁷⁷ // **die myn Hert can verlichten!**
Myn peerl', myn Edelgreyn⁷⁸, **ter Weyden comt bedichten**⁷⁹!
Schoon bloem en Roos int dal, Noeyt minnaer myns ghelijck⁸⁰.
Voor niemant sijt bevreest, Reyn Duyve wilt niet swichten,

De mooie tekst van het Hooglied leent zich uitstekend als inspiratiebron voor een bruiloftsgedicht, meer dan de tekst uit Johannes, waarin de bruiloft te Kana beschreven staat, die wat meer vertellend is.⁸¹ Met deze bewerking van de Bijbel laat Vondel duidelijk zien dat hij kennis heeft van de teksten in de Bijbel en dat hij in staat is deze te bewerken. A. Nijland schrijft over het Hooglied: “Deze uit de derde eeuw dagtekenende vergeestelijking van het Hooglied geldt ook in de Dooperse mystiek als Goddelijke waarheid”.⁸² Onder de doopsgezinden is het Hooglied een geaccepteerde tekst.

Dit eerste gedicht is deugdzaam en Vondel maakt geen directe verwijzingen naar de huwelijksnacht. Hans de Mol⁸³ schrijft over het koninklijk bruiloftsmaal in zijn artikel ‘Het huwelyck is goddelyck van aart, wanneer men tsaam uyt reine liefde paart’. Kerkelijke opvattingen over vrijen en trouwen’:

”Andere beelden die met het christelijk huwelijk werden geassocieerd, waren dat van Adam en Eva en dat van de bruiloft van Kana.”⁸⁴[...]”Uit het gegeven dat Jezus in het plaatsje Kana de bruiloft van vrienden meevierde, leidde men af dat hij bevestigde wat de Vader in het paradijs had ingesteld. Daardoor behield het huwelijk iets van de zuiverheid van het leven van voor de zondeval.”⁸⁵

In dit gedicht is er nog geen sprake van verwijzing naar de huwelijksnacht of het ‘minnen’ zoals in het derde gedicht. Vondel profileert zich hier als een deugd zame christelijke jonge dichter en waarschijnlijk voldoet hij hiermee aan de wensen van de geadresseerde of opdrachtgevers.

---

⁷³ Bijbel 2004, p. 1107

⁷⁴ WNT **Gonst**: Gunst, genegenheid

⁷⁵ WNT **Bestieren**: Besturen, zich laten leiden

⁷⁶ WNT **Overschone**: buitengewoon schoon, fraai of mooi.

⁷⁷ WNT **Spruit**: jong persoon, in het bijzonder: jong meisje

⁷⁸ WNT **Greyn**: De bet. *pit, kern*, gaat over in die van *het puik* of *beste, het uitgelezene; de bloem, de keur van iets*; vooral van personen gezegd. Zie *T. en Lettb.* 4, 46 vlgg. Bij uitbreiding ook in absoluten zin, d. i. zonder vergelijking met anderen. *Een voortreffelijk, uitstekend mensch, een parel, een juweel.*

⁷⁹ WNT **Bedicht**: dicht op elkander, dichtbij, naderbij

⁸⁰ WNT **Ghelike**: op gelijke wijze, tegelijkertijd, op hetzelfde moment, precies als of

⁸¹ Bijbel 2004, p. 2043.

⁸² Nijland 1949, p. 7.

⁸³ Oud-directeur van het Historisch Museum te Apeldoorn.

⁸⁴ Mol 1989, p. 85.

⁸⁵ Mol 1989, p. 87.

Verder is er sprake van imitatio⁸⁶: Vondel volgt de Bijbel in dit gedicht, als beginnend dichter, al op een creatieve manier. Hij erkent de Bijbel als macht, maar tegelijkertijd geeft hij het verhaal in zijn eigen woorden weer. Hiermee vormt Vondel een eigen identiteit. Vondel laat zijn kennis van de Bijbel zien door de citaten en hij maakt er mooie dichtregels van. Hij refereert aan het boek Openbaring, hij zinspeelt op de gelijkenis van het koninklijk bruiloftsmaal:⁸⁷

Matteüs:

“Zeg tegen de genodigden: ‘Ik heb een feestmaal bereid, ik heb mijn stieren en het mestvee laten slachten. Alles staat klaar, kom dus naar de bruiloft!’”⁸⁸

Openbaring:

Want de bruiloft van het lam is gekomen en zijn bruid staat klaar. Zij mag zich kleden in zuiver, stralend linnen. Want dit linnen staat voor al het goede dat gedaan is door de heiligen.⁸⁹

Joost van den Vondel⁹⁰:

**Die al ter Bruyloffteest, lieflijk werden ghebeden,
Vercoren volck alleen, wt goetaardich geslacht,
t'Bruyloffts cleedt zy ontfaan door de zen Vorst vol vreden
Syn Bruyt wordt bouenal, Aldaar waardich geacht
Sittend' in Haar Troon, na de ghenooden wacht,
In witte zijd' gecleet, met peerlen fraay behanghen.
Een croone sy ontfanght, van den Bruyd'gom ge wracht.
Een Trouwrinck haar bedacht, Syns gheests, heeft zy ontfanghen.**

Karel van Mander als voorbeeld

De jonge Vondel gebruikt voor zijn teksten diverse voorbeelden. Hij moet zijn naam als dichter nog vestigen en heeft voorbeelden nodig. Een duidelijk voorbeeld voor Vondel is Karel van Mander geweest. In de literatuur⁹¹ wordt Karel van Mander (1548-1606) genoemd, als een schrijver die bruiloftsgedichten schreef in eigen taal. Vooral zijn ‘Epithalamium, Oft Bruyloffts-liedt, Na de wijze: O Christus lief minnaere // soet’ wordt als voorbeeld gezien voor Vondels ‘Bruyloffts Reffereyn’. Het gedicht van Van Mander is een verchristelijking van het klassieke genre.⁹² Vondels gedicht ‘Schriftuerlijk Bruyloffts Reffereyn’ wordt vergeleken met de christelijke bruiloftsgedichten van Karel van Mander.⁹³

Vondel leest nog geen Latijn in 1605, maar de gedichten van Van Mander zijn in het Nederlands geschreven en toegankelijk voor hem. Van Mander is een doperse dichter en heeft de thema's van het antieke epithalamium omgezet in Bijbelse onderwerpen.⁹⁴ Hij wordt ook genoemd in verband met De Eglentier, waartoe Hooft behoorde, maar Vondel niet.⁹⁵

---

⁸⁶ Gorp 1998, onder: Imitatio : Nabootsing. Creatieve navolging van literaire voorbeelden, b.v. qua stijl, woordgebruik, metriek, enz.

⁸⁷ BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK **Bruiloftsfeest**: Vondel bezingt hier de hemelse bruiloft zoals die wordt beschreven in diverse passages in het boek *Openbaring*. Hij zinspeelt tevens op de gelijkenis van het koninklijk bruiloftsmaal (*Matth.* 22: 1-14) zie ook de noot bij het eerste gedicht in de bijlage.

⁸⁸ Bijbel 2004, p. 1933.

⁸⁹ Bijbel 2004, p. 2357.

⁹⁰ Zie het eerste gedicht in de bijlage.

⁹¹ Schenkeveld- van der Dussen 1979 en Molkenboer 1950, p. 99.

⁹² Schenkeveld- van der Dussen 1979, p. 14.

⁹³ Schenkeveld- van der Dussen 1986, p. 201.

⁹⁴ Schenkeveld- van der Dussen 1979, p. 14.

⁹⁵ Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 164.

“Van Manders liederen waren speciaal geliefd wegens hun variëteit van strofe- en rijmvormen, waardoor hij de Bijbelse psalmzangers verbond met de rijmrijke ‘Rhetorijcke’” [...]”Ook inhoudelijk verrijkte Van Mander de liedcultuur van zijn geloofsgenoten. Hij voerde een bijbels-christelijke variant in van het klassieke bruiloftsgedicht (epithalamium) ...⁹⁶

Maria Schenkeveld-van der Dussen schrijft over de gedichten van Karel van Mander en zij kenmerken van de rederijkersconventie hebben zoals een ingewikkelde strofenbouw en veel rijmen en binnenrijmen.⁹⁷ De tekst van Karel van Mander vertoont zeer grote overeenkomsten met de tekst van Vondel. Dit is opvallend omdat er in beide teksten Bijbelse onderwerpen belangrijker zijn dan de klassieke thema's en dit was niet gebruikelijk.⁹⁸ De grootste overeenkomsten geef ik hieronder aan.⁹⁹

In de tweede alinea:

Van Mander:

**Wy willen niet van Hymene/Noch van Thalassus singhen me/ [...]
Van Cana/ int lant van Galile/Daer Christus de/ en toonde klaerlijck/
Sijn eerste teecken openbaerlijck/Doe Wijn gebrack/
om drincken spaerlijck/Ses water-kruycken vol en bet/**

Vondel:

**Geenszins en laet in sangh// Hymenaeus sijn verhooght
Noch Thalassus geclangh// maer Gode lofs oortbringhen, [...]
Wt t'water seer claer, als een fonteyn deed' springhen,
Vervult ses cruycken vol, int Galileetsche landt,
Te Cana in de Stadt, een Bruyloft sonderlinghen;
T'eerste teycken Christi, men elck maackte bekendt.**

En in midden in de tekst:

Van Mander:

**Gods kerck / de Bruyt 't lichaem Christi/
Dan christo wert ghesalight sy/
Seer lief heeft hy / sijn lichaems leden:**

Vondel:

**Godts kercke de Bruyt recht// 't lichaam *Christi* een paar
Van *Christo*, haren echt// wert sy salich naar reden,
Seer lieflijck hy beslecht// al haar saacken eerbaar,
Mint, naar reden, en recht// alleen syns lichaams leden,**

Niet gericht op de Bijbel, maar wel een thema dat in de klassieke epithalamia ook veel voorkomt: melden van de seizoenen en beschrijven van de natuur. In beide teksten in de eerste alinea:

Karel van Mander:

**De Bosschen maken nu jolijt/'t Gedierte vrijt aert kracht doet blijcken/
De voghels singhen al om strijdt/'t Veldt lacht u toe waer dat ghy zijt:**

---

⁹⁶ Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 163.

⁹⁷ Schenkeveld- van der Dussen 1976, p. 195.

⁹⁸ Schenkeveld- van der Dussen 1979, p. 13.

⁹⁹ Zie ook de bijlage met de vergelijking van de twee gedichten.

**droefheydt wijdt/ sonder omkijcken/
Want droefheydt moet de Bruyloft wijcken: Oock strijdt/ en nijdt/ wilt henen
strijcken/**

Joost van den Vondel:

**t'Gevogeldt sich vervreught// t'ghediert int Bosch verblijdt; t'Veldt licht elck toe
verjeught// vliet weg alle bezwaren; Droefheydt neemt floecx u keer// nijdt// strijdt//
wilt henen varen; Voor u de Bruyloft wijckt, zoo ghy daer comt ontrent.**

Uit deze voorbeelden kun je concluderen dat Vondel de tekst van Van Mander als inspiratiebron heeft gebruikt.¹⁰⁰ Deze inspiratiebron was misschien een stap voor Vondel om zich aan te sluiten bij het netwerk van Karel van Mander. Een mogelijke carrièrestrategie. Van Mander was gevlucht uit Brugge naar Haarlem in 1583. Hij sloot zich aan bij het Amsterdams-Haarlemse intellectuele milieu rond Coornhert en Spieghel. Het netwerk rond Van Mander van rederijders hield zich rond 1580 bezig met het ontwikkelen van het Nederlands tot cultuur- en wetenschapstaal.¹⁰¹

Vondel was net als Van Mander doopsgezind en lid van een rederijderskamer. Nochtans stond Van Mander wel hoger in het literaire veld op dat moment. Hij las Latijn en had banden met rederijderskamer De Eglentier, waar veel leden academisch gevormd waren.¹⁰² De leden van De Eglentier hadden in tegenstelling tot Het Wit Lavendel toegang tot bestuurlijke functies.¹⁰³ Volgens Marijke Spies moet Vondel Van Mander gekend hebben omdat zij beide in Amsterdam woonden en met dezelfde mensen in contact stonden. Ook schreven zij beiden een bijdrage aan een werelds liedboekje.¹⁰⁴

Naast deze overeenkomsten zijn er ook verschillen. Vondel gaat een stapje verder dan Van Mander. In Vondels teksten zitten de verwijzingen naar het Hooglied, in onderstaand citaat is de duif een verwijzing naar het goddelijke¹⁰⁵, waar Van Mander blijft steken in expliciete Bijbelse verwijzingen naar de Bruiloft te Kana, in min of meer dezelfde bewoordingen:

Karel van Mander:

**'s Gheefts dochter liefde goedertier/Komt stroyt u soete vruchten hier/
Om dese chier /in vreucht vermeerren/Ja dat dit paer na desen schier/
Vreedsamigh door u suyver vyer/Sijn wegen frier / al ter Gods eeren/**

Joost van den Vondel:

**Myn peerl', myn Edelgreyn, ter Weyden comt bedichten!
Schoon bloem en Roos int dal, Noeyt minnaer myns ghelijck.
Voor niemant sijt bevreest, Reyn Duyve wilt niet swichten,**

Zoals eerder genoemd heeft Vondel verwijzing naar het boek Openbaring, deze verwijzing is niet terug te vinden in de tekst van Van Mander¹⁰⁶. Vondel streeft zijn voorbeeld voorbij met het aantal verschillende Bijbelse verwijzingen zoals beschreven onder het kopje 'Bijbel' in deze paragraaf.

---

¹⁰⁰ Dit onderwerp komt ter sprake in het artikel van M.A. Schenkeveld-van der Dussen, 1979.

¹⁰¹ Dixhoom 2009, p. 277.

¹⁰² Smits-Veldt 1992, p. 204.

¹⁰³ Smits-Veldt 1992, p. 160.

¹⁰⁴ Spies 1989, p. 101.

¹⁰⁵ Zie ook paragraaf 3.a.3. over de vergelijking met het Hooglied.

¹⁰⁶ Zie de bijlage met de teksten van Van Mander en Vondel naast elkaar.

Samenvattend: Vondel haalt alles uit de kast. Hij springt van de taal van de Bijbel naar de conventies van de rederijkers en maakt toespelingen op diverse Bijbelse teksten. Van Mander daarentegen, voert consequent de bruiloft van Kana als hoofdthema door¹⁰⁷. Vondel is nog jong en heeft het nodig om op te vallen, maar heeft tegelijkertijd ook nog voorbeelden nodig. Hij profileert zich hier als iemand die de Bijbel kent, en tegelijkertijd met woorden weet te spelen. Hiermee maakt hij een eigen identiteit, een creatieve ik, die de Bijbel als autoriteit erkent, en tegelijkertijd de tekst op zijn eigen manier opschrijft. Voorts erkent hij een bekend dichter als Van Mander door hem op bepaalde punten te volgen en tegelijkertijd nog een stapje verder gaat door te verwijzen naar andere Bijbelteksten.

3.a.4. Conclusie

Vondel probeert vanaf de periode van het bruiloftdicht uit 1605 steeds meer cultureel kapitaal te verkrijgen. Hij doet erg zijn best. Hij haalt het beste uit de kennis die hij op dat moment heeft: schrijven volgens de Rederijkerstraditie en de Bijbel als inspiratiebron gebruiken.

Vondel erkent de autoriteit van de Bijbel en van Van Mander. Hij heeft als jonge dichter deze voorbeelden zeker nodig. Hij probeert autoriteit te vestigen door te verwijzen naar zijn Bijbelse kennis. Tegelijkertijd vormt Vondel een eigen identiteit: de eigen bewerking van de Bijbelse kennis en van de tekst van Karel van Mander. Vondel gaat hier zelfs nog verder in: hij haalt het Hooglied en boek Openbaring erbij.

Er zijn een paar thema's in het gedicht, die bij het klassieke epithalamium horen, zoals het noemen van de jaargetijden, dieren, natuur, nut van het trouwen en het bejubelen van de bruid. De kennis van de klassieken tonen, is ook autoriteit. Vondel las nog geen Latijn. Het is mogelijk dat hij de Franse vertalingen las, Vondel had immers geen klassieke opleiding.

Rondom de opdrachtgevers of geadresseerden is veel onduidelijk. Is het gedicht in opdracht geschreven? Heeft Vondel het zelf voorgedragen? Vondel kon met dit gedicht in doperse kringen wellicht meer opdrachten verkrijgen en dat is belangrijk voor een beginnend dichter.

3.b. Tekst Vondel 1636 'De Bruiloft van Cana'.¹⁰⁸ 'Aen Garbrant Anslo'¹⁰⁹, en Abigel Schouten'.¹¹⁰

3.b.1. Opdrachtgevers of geadresseerden

Het tweede christelijke bruiloftsgedicht, dat is gekozen, heeft Vondel in 1636 geschreven. Waar de eerste opdrachtgevers of geadresseerden de burens van Vondel waren, zijn de opdrachtgevers of geadresseerden in het tweede en derde gedicht in de familie van Vondel te vinden. Net als bij het derde gedicht in paragraaf 3.c.3 volgt een schema van de familiebanden.

We beginnen met Laurens Czn Schouten (1568/9-1642), een doopsgezinde brouwer te Weesp, die geldt als de rijkste inwoner van het stadje in zijn tijd. Hij is getrouwd met een nicht van Vondel. Zijn dochter Abigael trouwt met Gerbrand Anslo (1612-1643). Gerbrand was niet alleen lakenkoper, maar ook een intellectueel en letterkundig begaafd man: zijn bibliotheek bevatte ondermeer Arabische, Perzische en Griekse boeken en handschriften, die na zijn overlijden werden aangekocht door de universiteit van Utrecht.¹¹¹ Hij was de vierde

¹⁰⁷ Zie de bijlage met de teksten van Vondel en Van Mander naast elkaar.

¹⁰⁸ DBNL: Van 1636. Afdrukt volgens Vondels *Poesy. Het tweede Deel* 1647 A en B, blz. 112.

HOLLANTSCH PARNAS: Zie voor verhaal van bruiloft te Kana, waar Christus water in wijn veranderde, Johannes 2, I-II.

¹⁰⁹ BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK: **Gerbrand** is zoon van Cornelis Anslo, een dopers predikant.

¹¹⁰ DBNL: **Gerbrand Cornelisz. Anslo**, zoon van Cornelis Anslo en Aeltje Gerritsdr. Schouten, ondertrouwd 20 Maart 1636 met Abigael Schouten, geboortig van Weesp.

¹¹¹ Zie website Familie de Clercq.

zoon van Claas Claasz Anslo, dominee van de Waterlander Mennonieten Congregatie.
Cornelis Anslo werd Waterland dominee op 14 juli 1617.

Schema families:

Laurens Czn **Schouten** (1568/9-1642)-----**dochter:** Abigael **Schouten**
(doopsgezinde brouwer te Weesp, (erft landhuis 'Schoutenhof')
neef van Vondel)

trouwt met:

Claas Claasz. **Anslo**-----**zoon:** Cornelis Claesz. **Anslo**-----**zoon:** Gerbrand **Anslo**-----**dochter:** Alida **Anslo**
(dominee van Waterlander (dominee Waterlanders) (trouwt met Michel **Block**)
Mennonieten Congregatie) (trouwt met Aeltje Gerritsdr. **Schouten**
niet van Vondel)

zoon: Reyers **Anslo** Sr.-----**zoon:** Reyers **Anslo** Jr.
(beschermeling van Vondel)

trouwt met:

Hestertje Willemsz. **van Nyekercke**
(schoonzus van Sara **Vondel**)

Broer: Joost Willemsz. **van Nyekercke**
trouwt met:

Sara **van den Vondel** (zus van Vondel)
Joost **van den Vondel**
Clementia **van den Vondel** (zus van Vondel)-----**zoon:** Hans **de Wolf**
trouwt met:
Agnes **Block**
(zus van Michel **Block**)

Vondel schreef een gedicht voor twee bruiloften in de Anslo familie: die van Gerbrand Anslo (zoon van Cornelis) in 1636 en dat van Gerbrands dochter Alida in 1658. De familie Anslo is een bekende familie. Rembrandt schilderde ook verschillende portretten van deze familie, waaronder van "Cornelis Claesz. Anslo met zijn vrouw, Aaltje" uit 1641.¹¹² Bij dit schilderij schreef Vondel een bijschrift:

**Ai, Rembrandt, maal Cornelis' stem.
Het zichtbre deel is 't minst van hem:
't onzichtbre kent men slechts door d' oren.
Wie *Anslo* zien wil, moet hem horen.**

Conclusie is dat de familie Anslo een hechte relatie heeft met de familie Vondel. Niet alleen via de Waterlanders, maar ook via aangetrouwde familieleden komen zij met elkaar in contact. Vondel communiceert zich als een religieus dichter in dit tweede bruiloftsgedicht en hij schreef dit gedicht voor een aangetrouwde doperse familie. Hij profileert zich als een serieuze religieuze dichter: hij laat zich niet door twijfels over zijn eigen gevoelens leiden (hij staat op het punt (rond 1640) om zich te bekeren tot het katholicisme), maar schrijft een gedicht in algemene religieuze thematiek. De opdrachtgevers of geadresseerden zijn het belangrijkste uitgangspunt: Vondel schrijft een deugdzaam gedicht (geen verwijzingen naar het 'minnen') en toont hiermee respect te hebben voor zijn publiek. Dit kan ook opgevat worden als een carrièrestrategie. Als Vondel zich houdt aan de algemene religieuze thematiek maakt hij meer kans op opdrachten uit doperse kringen.

3.b.2. Aansluiting gevestigde tradities

Vondel klom vanaf 1620 hoger in het literaire veld. Hij ging steeds meer de literaire markt beheersen. Zijn treurspelen en poëzie werden gretig uitgegeven. Tegelijkertijd maakte hij zich rond 1620 meer los van zijn doopsgezinde achtergrond en kreeg meer toegang tot de Amsterdamse intellectuele elite.¹¹³ Vondel werd steeds zelfbewuster en zag P.C. Hooft, vanaf

¹¹² Zie website Over Cornelis Anslo (Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online).

¹¹³ Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 352-353.

de periode rond 1630, als een echte rivaal.¹¹⁴ In deze periode zou het voor de hand liggen als Vondel vooral uitdrukt volgens de klassieke traditie met het gebruik van heidense goden. In de 'Bruiloft van Kana' is dit geenszins het geval. Dit gedicht heeft, in tegenstelling tot het eerste gedicht, minder variatie in thematiek. Er zijn bijvoorbeeld geen rederijerskenmerken in dit gedicht aanwezig. Vondel past hier wederom een religieuze variatie toe op het klassieke thema. Dit doet hij niet zo expliciet als in het eerste gedicht: hij is immers al een bekend dichter en heeft al enige (religieuze) autoriteit:

**Wie kan harten t'samen lymen
Beter als de groote Hymen¹¹⁵,
Die, gedaelt uyt 's hemels schoot,
Binnen Cana werd genoot.¹¹⁶**

Vondel verwijst niet naar de Romeinse god van het huwelijk maar naar Christus, die uitgenodigd was in Kana. Een tweede variatie is de verwijzing naar de Avondster, hier wordt ook Christus bedoeld en niet, zoals gebruikelijk, Venus, de godin van de liefde:

**Hy quam met geen fackel¹¹⁷ lichten,
Maer met synen wandel¹¹⁸ stichten,
Die by 't menschelijck geslacht¹¹⁹
Blonck, gelijk een star by nacht.**

Er zijn in het gedicht aspecten te vinden die in het genre van de (klassieke) bruiloftsgedichten veelvoorkomend zijn, maar opvallend is bovenal Vondels gebruik van religieuze thema's. Toch enkele voorbeelden uit de klassieke traditie¹²⁰: het loven van de bruidegom en het noemen van de namen van de bruid en bruidegom: "Woordspelingen met de namen van bruid en bruidegom waren zeer geliefd..."¹²¹ In dit geval geen echte woordspeling, maar wel een duidelijke verwijzing.

**GARBRANT zy in deucht een spiegel
Van syn toegevoegde¹²² ABIGEL,**

De bruidegom wordt persoonlijk aangesproken en zijn kennis wordt geëerd:

---

¹¹⁴ Porteman en Smits-Veldt 2008, p. 361.

¹¹⁵ DBNL: **Hymen**: (beide rijmen waarschijnlijk met *ie*-klank): de mythologische huweliksgod; *de groote Hymen*: Christus, die het huwelijk heiligt. De vermenging van Christelijke en renaissance-voorstellingen, bij Vondel zo gewoon, blijkt duidelijk uit vs. 5-6.

HOLLANTSCH PARNAS: **Hymen**: is Romeinse god van het huwelijk. Vondel bedoelt Christus en maakt dit meteen duidelijk door een verwijzing naar het evangelie van Johannes.

¹¹⁶ WNT: **Genoot**: Noden: Bepaaldelijk uitnoodigen, noodigen bij zich aan huis, noodigen, vooral tot den maaltijd. Plant. nooden oft laden, te gast bidden, invitare, monere aliquem ut ad coenam veniat; te bruydtloft nooden, semondre aux nopces, ad nuptias vocare.

¹¹⁷ DBNL: **Met geen fackel lichten**: geen hartstochtelijke gloed ontsteken.

HOLLANTSCH PARNAS: **Fackel**: bij de heidense huwelijken werd met fakkels gezwaaaid.

¹¹⁸ HOLLANTSCH PARNAS: **Met[...]stichten**: een voorbeeld geven met zijn levenswandel

WNT: **Stichten**: instellen, oprichten. Ook: In de verbinding *die kerstinheit stichten* Het christendom verspreiden.

¹¹⁹ DBNL: **Menselijck geslacht**: onder de mensen.

¹²⁰ Bij de rederijkerstraditie hoort ook de woordspeling, zie het voorbeeld in paragraaf 3.a.2. met de namen van bruid en bruidegom.

¹²¹ Bouman 1982, p. XV.

¹²² DBNL: **Toegevoegde**: hem toebedeeld, aan hem gepaard.

**Wat hy in de boecken las,
Wat hy leerde van de stommen¹²³,
Wat hy uyt de heyligdommen
Van de ware wijsheyt brocht,
En met lust en arbeydt socht.**

In de drie gedichten blijven de religieuze thema's de boventoon voeren. In verhouding tot de lengte van het gedicht zijn deze twee verwijzingen naar de klassieke traditie van minder belang dan de Bijbelse verwijzingen. Zoals eerder genoemd varieert Vondel op het klassieke epithalamium, waarschijnlijk om zijn religieuze autoriteit te bevestigen. Een duidelijk literair model dat hij gebruikt is de Bijbel zoals in 3.b.2. is vermeld.

3.b.3. Literaire modellen

Bijbel:

Riet Schenkeveld – van der Dussen schrijft dat Vondel in zijn christelijke bruiloftsgedichten de bekende christelijke huwelijksopatie gebruikt: het paradijshuwelijk, de bruiloft te Kana, de relatie tussen de liefde van Christus voor zijn kerk en de relatie tussen de bruid en bruidegom.¹²⁴ In dit tweede gedicht dat de titel heeft 'De bruiloft van Cana' wordt voornamelijk naar deze bruiloft verwezen:

**Die, gedaelt uyt 's hemels schoot,
Binnen Cana werd genoot.¹²⁵**

en verder:

**Kon de bruydt te Cana schreyen¹²⁶,
Doen haer Godt te bedt quam leyen¹²⁷?**

Ten slotte:

**Godt kan druck¹²⁸ in vreucht veranderen,
Als hy Canaes¹²⁹ water deê.
Schept dan hart¹³⁰ en moedt, gy twee,
Die, door kuysche trouw verbonden,**

Het eerste citaat is de eerste verwijzing naar de Bijbel in het gedicht: de functie van dit citaat is beschreven in 3.b.2. waarmee duidelijk wordt dat het woord Hymen naar God verwijst. Hiermee maakt Vondel zijn eigen bewerking van het klassieke thema met de verwijzing naar de god van het huwelijk. Vondel verwijst in het gedicht een paar keer naar Kana en het verhaal dat Jezus water in wijn veranderde. Het tweede citaat over Cana is ook een eigen bewerking van Vondel, hij stelt een retorische vraag en neemt daarbij aan dat het publiek de tekst kent. Met het derde citaat stelt hij het publiek gerust (en het bruidspaar) dat God grote

---

¹²³ DBNL: **De stommen**: nml. boeken: het Boek der Natuur. Was de bruidegom wellicht een medicus?
HOLLANTSCHER PARNAS: **Stommen**: zwiigende leraars (boeken)

¹²⁴ Schenkeveld - van der Dussen 1979, p. 16.

¹²⁵ WNT: **Genoot**: Noden: Bepaaldelijk uitnoodigen, noodigen bij zich aan huis, noodigen, vooral tot den maaltijd. Plant. nooden oft laden, te gast bidden, invitare, monere aliquem ut ad coenam veniat; te bruydtloft nooden, semondre aux nocces, ad nuptias vocare.

¹²⁶ WNT: **Schreyen**: schreien, hoorbaar wenen, huilen.

¹²⁷ DBNL: **Te bedt leyen**: dit beschouwen de bruiloftsgeten in de 17de eeuw als een vriendschapsdienst.

¹²⁸ WNT: **Druck**: drukken, benauwen, te meer drukken, dwingen

¹²⁹ DBNL: **God[...]dee**: Symbolische uitleg van het wonder.

¹³⁰ DBNL: **Hart**: synoniem van *moedt*.

krachten heeft en ze ten goede gebruikt voor dit kuise paar. Het is, net als het eerste gedicht, een deugdzaam gedicht, er zijn bijna geen verwijzingen naar de huwelijksnacht of naar het ‘minnen’.

Net als in het eerste gedicht profileert Vondel zich ook hier als iemand die de Bijbel kent en de Bijbel als autoriteit erkent. Vondel schreef dit gedicht kort voordat hij zich bekeerde tot het katholicisme. Vondel uit zich niet specifiek in een religieuze richting, maar gebruikt de thematiek die algemeen toepasbaar is voor christelijke bruiloftsgedichten. Marijke Spies noemt verschillende kenmerken van typisch doperse thema's inzake de Bijbel, die ook als algemeen religieuze thema's kunnen gelden, zoals wedergeboorte door de liefde van Christus en de ziel als de bruid van Christus, gehoorzaamheid en actieve deugdbeoefening.¹³¹ Vooral de actieve deugdbeoefening valt op in het eerste en tweede gedicht. Vondel heeft gekozen voor algemene christelijke thematiek is met een kuise inhoud.

3.b.4. Conclusie

Vondel probeert in deze periode zich nog meer als religieus dichter te profileren dan bij het vorige gedicht. De Bijbel is hier de voornaamste inspiratiebron. Vondel erkent de autoriteit van de Bijbel en probeert wederom autoriteit te vestigen door te verwijzen naar zijn Bijbelse kennis. Verder wordt in het gedicht verwezen naar de ‘kuysche trouw’ en voldoet Vondel hiermee aan het religieuze thema van actieve deugdbeoefening. Hij bevestigt hiermee zijn rol als serieuze religieuze dichter.

Er zijn thema's in het gedicht, die bij het klassieke epithalamium horen, zoals het noemen van de namen van de bruid en bruidegom en de lof op de kennis van de bruidegom. De kennis van de klassieken hebben, is een vorm van autoriteit.

Bij dit gedicht is niet bekend of het in is opdracht geschreven en of Vondel het zelf heeft voorgedragen? Vondel kon met dit gedicht in doperse kringen meer opdrachten krijgen, het is immers kuis, vol Bijbelse verwijzingen en hij is inmiddels een bekend dichter.

3.c. Tekst Vondel 1658 ‘Ter Bruilofte van den E. Bruidegom Michiel Blok en de E. Bruit Alide Anslo’

3.c.1. Opdrachtgevers of geadresseerden

Het derde christelijke bruiloftsgedicht dat is gekozen heeft Vondel rond 1658 geschreven. In 1657 moest Vondel een grote schuld afbetalen die zijn zoon had gemaakt. Dit zorgde ervoor dat de oude Vondel moest werken. Via zijn neef Hans de Wolf kreeg hij via de vrouw van de burgemeester¹³² een ambtelijke post bij de Bank van Lening op 31 januari 1658. Het bruiloftsgedicht is voor de zwager van Hans de Wolf, Michiel Block. 1658 is hetzelfde het jaar waarin het bruiloftsgedicht is geschreven.¹³³ Vondel was op dat moment een zeer bekende dichter en schrijver. Hij stond hoog in het literaire veld.

Vondel schreef een gedicht voor twee bruiloften in de Anslo familie (zie ook 3.b.1): die van Gerbrand Anslo (zoon van Cornelis) in 1636 en dat van Gerbrands dochter Alida in 1658. Alida Anslo was een dochter van Gerbrand Anslo en Abigail Schouten, wier huwelijk in 1636 door Vondel bezongen was. Het huwelijk van het jonge paar had plaats op 28 September 1658.

Michiel Block (geb. 1635) was een broer van Agnes Block. Joan of Hans de Wolf, zoon van Vondel's zuster Clementia (geb. 1614, gestorven vóór 1649) huwde met Agnes

---

¹³¹ Spies 1989, p. 110.

¹³² Mevrouw Van Vlooswijk, Anna van Hoorn, gemalin van Cornelis van Vlooswijk, burgemeester van Amsterdam.

¹³³ Brandt 1986, p. 64.

Block (geb. 1629, gestorven op Vijverhof, 21 Julie 1697). Joao was de vertrouweling en steun in zaken van zijn oom Joost.¹³⁴

Schema families:

Laurens Czn **Schouten** (1568/9-1642)-----**dochter:** Abigael **Schouten**
 (doopsgezinde brouwer te Weesp, (erft landhuis 'Schoutenhof')
 neef van Vondel)

trouwt met:

Claas Claasz. **Anslo**-----**zoon:** Comelis Claesz. **Anslo**-----**zoon:** Gerbrand **Anslo**-----**dochter:** Alida **Anslo**
 (dominee van Waterlander (dominee Waterlanders) (trouwt met Michel **Block**)
 Mennonieten Congregatie) (trouwt met Aeltje Gerritsdr. **Schouten**
 niet van Vondel)
zoon: Reyers **Anslo** Sr.-----**zoon:** Reyers **Anslo** Jr.
 (beschermeling van Vondel)

trouwt met:

Hestertje Willemsz. **van Nykercke**
 (schoonzus van Sara Vondel)

Broer: Joost Willemsz. **van Nykercke**
 trouwt met:
 Sara **van den Vondel** (zus van Vondel)

Joost **van den Vondel**

Clementia **van den Vondel** (zus van Vondel)-----**zoon:** Hans **de Wolf**
 trouwt met:
 Agnes **Block**
 (zus van Michel **Block**)

Wederom profileert Vondel zich als een religieus dichter in dit derde bruiloftsgedicht en hij schreef ook dit gedicht voor een verwante religieuze familie. Hij profileert zich als een religieuze dichter maar wel een ondeugende religieuze dichter. Vondel is een befaamd dichter en hij heeft weinig carrièrestrategieën meer nodig, wellicht dat hij daarom wat lossier schrijft.

3.c.2. Aansluiting gevestigde tradities

Vondel was sinds de jaren veertig bekeerd tot het katholicisme. Hij stond na 1654, toen *Lucifer* uitkwam, op slechte voet met de predikanten, die dit werk laster vonden. De predikanten vonden dat Bijbelse materie niet gemengd mocht worden met menselijke vondsten.¹³⁵ Vondels reactie was volgens Brandt: "...als men ter wille van het misbruik van dingen altijd het goed gebruik moest verwerpen, niet ter wereld onomgewroet en onaangetast zou blijven."¹³⁶ Dat Vondel zijn eigen draai geeft aan de tekst is juist zijn grote kracht, daarmee vestigt hij zijn eigen ik, zijn identiteit.

Vondel past hier wederom een religieuze variatie toe op het klassieke thema. Hij begint het gedicht met een motto dat is ontleend aan het Vulgaat: Liber Sapientie VIII.¹³⁷ Dit motto komt terug in de eerste zinnen van het gedicht:

Zoo ergens in 't alwijs¹³⁸ beleit¹³⁹
Beschiet¹⁴⁰ met kracht en lieflijkheit¹⁴¹

¹³⁴ Werken 1927 (deel 5: 1645-1656).

¹³⁵ Brandt 1986, p. 58.

¹³⁶ Brandt 1986, p. 58

¹³⁷ DBNL: Het motto is ontleend aan de Vulgaat: *Liber Sapientiae* VIII, 1: Attingit ergo a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. (Zij gaat krachtig haar gang van het begin tot het eind en regelt alles lieflijke wijze).

¹³⁸ WNT: **Alwijs**: Volmaakt wijs, als attribueert der Godheid.

¹³⁹ WNT: **Beleit**: vastleggen, verplicht stellen, schouwen.

¹⁴⁰ WNT: **Beschieten**: helpen, baten.

¹⁴¹ DBNL: **Zoo[...]|lieflijkheit**: Indien de Voorzienigheid ('t *alwijs beleit*) ergens in zijn doel treft (*beschiet*), dan is dat in het instandhouden van het menselijk geslacht ('t *behoeden der schepselingen*).

Het gaat over het behoud van de mens door de liefde binnen het huwelijk. De mens sterft niet uit doordat het huwelijk bestaat ondanks alle ruzie en strijd, die mensensterfte veroorzaakt. Dan gaat het gedicht verder met een verwijzing naar Genesis 46:

**Van Godt, plukt Josef¹⁴² aen den Nijl,
In 's rijks aertspriesters hoven,
De bloem der maeghden binnen On¹⁴³**

Dit wordt vervolgd met het thema voortplanting en de zaligheid van het huwelijk. Het gedicht volgt met verwijzingen naar de liefdesdaad en het minnen, maar wel binnen het huwelijk. Dan een verwijzing, in navolging van de klassieke bruiloftsgedichten, naar de bruid en bruidegom:

**Zoo won de blaekende MICHIEL
ALIDE, zijne halve ziel,
Door kracht van trouwe liefde.
Nu trout¹⁴⁴ de wellekome vreught**

En een verwijzing volgens de klassieke traditie naar de huwelijksnacht:

**Als duiven, op dien bruiloftszangk.
Gelieven duurt dees wijs te langk¹⁴⁵.
't Is tijdt dat wy vertrekken¹⁴⁶.**

Vondel verwijst naar de Bijbel, maar tegelijkertijd volgt hij, op een paar punten, de klassieke traditie met verwijzing naar de bruid en bruidegom en naar de huwelijksnacht. Over de Bijbel als literair model gaat de volgende alinea.

3.c.3. Literaire modellen

Bijbel:

Zoals eerder vermeld schrijft Riet Schenkeveld – van der Dussen dat Vondel de bekende christelijke huwelijksopiek gebruikt: het paradijshuwelijk, de bruiloft te Kana, de relatie tussen de liefde van Christus voor zijn kerk en de relatie tussen de bruid en bruidegom.¹⁴⁷ Datzelfde gebeurt in dit gedicht. In de vorige paragraaf 3.c.1 is het motto al ter sprake gekomen en de verwijzing naar de Genesis. Aanvullend op deze thematiek is dat Vondel wederom een verwijzing maakt naar de bruiloft van Kana:

Een orden¹⁴⁸ ingewijdt¹⁴⁹ van Godt,

---

¹⁴² ONLINE-BIJBEL: Genesis 46:20: En Jozef werden geboren in Egypteland, Manasse en Efraim, die hem Asnath, de dochter van Potifera, den overste te On, baarde.

¹⁴³ DBNL: **Van Godt[...]**beloven: Josef huwt Asnath, dochter van Pothiphera, de overste van On, en krijgt twee zonen, Manasse en Ephraïm (*Gen.* 46, vs. 20).

¹⁴⁴ WNT: **Trout:** lief, dierbaar, geliefd. Ook: **Trout:** trouwen.

¹⁴⁵ DBNL: Het minnende paar heeft gauw genoeg van het lied waarmee de *speelnoots* hun uitgeleide doen.

¹⁴⁶ DBNL: In verbeelding heeft de dichter zich bij de zingende vriendinnen aangesloten.

¹⁴⁷ Schenkeveld - van der Dussen 1979, p. 16.

¹⁴⁸ DBNL: **Orden:** instelling;

WNT: **Orden:** rangschikken, bevel, rang.

**Uitreiker van een ieders lot,
Een orden, aengeprezen
Ter bruiloft van¹⁵⁰ Godts majesteit¹⁵¹,
Door zijne tegenwoordigheid¹⁵²,
En 't wonderwerk, bewezen**

Vondel laat, net als in de twee vorige gedichten, zijn kennis van de Bijbel zien door de citaten en maakt er mooie dichtregels van en hiermee kan hij zichzelf profileren als een christelijk dichter.

Waarin dit gedicht verschilt van de andere twee gedichten zijn de toespelingen op het 'minnen'. Deze toespelingen blijven netjes in het kader van de Bijbelse verwijzingen, maar door deze zinspelingen krijgt het gedicht iets ondeugends:

In 't paeren¹⁵³ van 't gewettigt¹⁵⁴ paer,
Verder:
Herstelt met weelige¹⁵⁵ enten¹⁵⁶
En:
**Door 't gloeien van oprechte min
De minnaer en zijn bedtvriendin**
Ook:
**En smilt, als wasch door 't straelen¹⁵⁷
Van dezen liefelijken brant.**
En:
**Zijn gade en kust de kraelen¹⁵⁸
Van haeren opgeloken¹⁵⁹ mont,**
Ten slotte:
**Zich zelve, en zijn zinnen¹⁶⁰,
Hoe wuft¹⁶¹ die weiden¹⁶², zonder toom¹⁶³.
Hy neemt dit juk¹⁶⁴ op in dien droom¹⁶⁵.**

---

¹⁴⁹ DBNL: **Ingewijdt van:** plechtig tot stand gebracht door.

WNT: **Inwijden:** zegenen

¹⁵⁰ DBNL: **Van:** door.

¹⁵¹ WNT: **Majesteit:** heerlijkheid, opperhoogheid van God

¹⁵² DBNL: **Zijne tegenwoordigheid:** zinspeling op de bruiloft van Kanaän en het daar geschiedde wonder (vs. 54).

¹⁵³ WNT: **Paeren:** zo wel huwen als vleselijk verenigen, een dubbele betekenis...

¹⁵⁴ DBNL: **Gewettigt:** wettig verbonden.

¹⁵⁵ WNT: **Weelig:** weelderig, wulps, wellustig

¹⁵⁶ WNT: **Enten:** de loot van de ene boom op de andere overbrengen, enten (hier waarschijnlijk een woordspeling: een verwijzing naar de geslachtsgemeenschap?)

Van Dale: **Enten:** figuurlijk: doen voortgroeien op...

¹⁵⁷ DBNL: **'t Straelen:** de gloed.

¹⁵⁸ DBNL: **De kraelen van haeren opgeloken mont:** haar koraalrode geopende lippen.

WNT: **Kraal:** verkorte bijvorm van koraal, figuurlijk gebruikt in deze betekenis (citaat van dit gedicht).

¹⁵⁹ WNT: **Opgeloken:** opluiken: openen, ontsluiten.

¹⁶⁰ WNT: **Sinnen(wv):** verlangen / **Sin(znw):** verstand.

¹⁶¹ WNT: **Wuft:** dartel, lichtzinnig, lustig.

¹⁶² WNT: **Weiden:** grazen (hier waarschijnlijk figuurlijk bedoeld)

¹⁶³ DBNL: **Hoe[...]toom:** Hoe ongedurig zijn zinnen, als ze niet betoomd werden, zouden willen genieten;

WNT: **Toom:** teugel

¹⁶⁴ WNT: **Juk:** blok voor trekdiere, last/ figuurlijk: trouwen met iemand van een ander geloof.

¹⁶⁵ DBNL: **Droom:** verliefde stemming.

Geen zachter juk dan 't minnen.

Het ondeugende in deze tekst is de verwijzing naar de sexuele daad: 'paeren', 'enten' en het minder dubbelzinnige 'minnen'. Ondeugend is ook het noemen van het verlangen: 'gloeien van oprechte min', 'liefelijken brant' en 'zijn zinnen'. Waar in 'De bruyloft te Cana' verwezen wordt naar de 'kuysche trouw' en daardoor veel ingetogener is, lijkt het derde gedicht een voortdurende oproep tot voortplanting. Hij wijkt hiermee duidelijk af van een typisch thema in de christelijke bruiloftsgedichten, namelijk de actie deugdbeoefening.¹⁶⁶ Is het mogelijk dat Vondel met de jaren wat losser en ondeugender is geworden en zich wat minder aantrekt van zijn opdrachtgevers of geadresseerden, namelijk de doopsgezinde families? Hij is al een gevestigd dichter en durft duidelijk veel meer sexuele toespelingen te maken dan in de andere twee (kuisere) gedichten.

3.c.4. Conclusie

Vondel probeert in deze periode zich weer als religieus dichter te profileren. De Bijbel en de voortplanting met goddelijke goedkeuring is hier de voornaamste inspiratiebron. Vondel erkent de autoriteit van de Bijbel, maar ditmaal geeft hij een ondeugende, eigen draai aan de woorden van de Bijbel. Hij is losser in zijn taalgebruik.

4. Conclusie

Dit onderzoek richtte zich op drie christelijke bruiloftsgedichten van Vondel uit 1605, 1636 en 1658 met als doel te achterhalen hoe Vondel zichzelf presenteert als serieus en religieus dichter en welke (tekstuele) middelen hij heeft gebruikt om, in en buiten de gedichten, als autoriteit naam te krijgen en daarmee een hogere status te bemachtigen. De toepassing van deze middelen kunnen worden gezien als een carrièrestrategie van Vondel. Interessant hierbij is dat de gedichten uit verschillende perioden zijn in het leven van Vondel. Vondel zelf maakt een religieuze ontwikkeling door en de vraag was of dit ook in de gedichten terug te vinden is.

Ten eerste is onderzocht hoe de opdrachtgevers of geadresseerden een rol spelen in de strategie van Vondel. De drie gedichten zijn allemaal voor doopsgezinden geschreven, een religieus publiek. Dit is terug te vinden in de tekst, omdat de drie gedichten religieuze varianten zijn op het klassieke thema van de bruiloftsgedichten. Het publiek is, inzake de religie, een constante factor, terwijl Vondel een ontwikkeling heeft doorgemaakt in zijn religieuze opvatting: hij heeft zich bekeerd tot het katholicisme. Dit is niet terug te vinden in de gedichten. Vondel houdt zich bij de algemene religieuze thematiek. Vooral bij het tweede gedicht, dat een paar jaar voor zijn bekering is geschreven, zou je een verschil verwachten. Het tweede gedicht is, net als het eerste gedicht, een kuis, religieus gedicht, met algemene religieuze thematiek. De eerste twee gedichten zijn duidelijk kuiser dan het derde gedicht. Vondel wordt dus wel losser in zijn tekst.

Het blijft onduidelijk of de gedichten een eigen initiatief van Vondel zijn of dat er opdracht voor is gegeven. Bij het eerste gedicht ligt het meer voor de hand dat het hier een eigen initiatief betreft, omdat Vondel dan een onbekende jonge dichter is en hij zijn naam nog moet vestigen. Het feit dat de opdrachtgevers of geadresseerden allemaal (voor hem bekende) doopsgezinden waren heeft wellicht bijgedragen dat hij nog meer opdrachten kreeg in deze kringen, die tot zijn eigen kringen behoorden. Vondels carrièrestrategie betreffende zijn publiek is om gedichten te schrijven die algemene christelijke thematiek hebben met een kuis inhoud. Het derde gedicht wijkt hiervan af omdat de inhoud minder kuis is. Vondel is duidelijk losser in zijn derde gedicht. Hierbij is waarschijnlijk minder sprake van een carrière

---

¹⁶⁶ Zoals eerder genoemd in paragraaf 3.b.3. uit een citaat van: Spies 1989, p. 110.

strategie, want dat heeft Vondel inmiddels niet meer nodig, hij is immers een zeer bekende dichter in de Republiek.

Ten tweede is gekeken naar welke gevestigde tradities Vondel heeft gevolgd. Het eerste gedicht uit 1605 is gevarieerder dan de andere twee gedichten op het gebied van het navolgen van tradities. Vondel schrijft hier volgens de conventies van de invloedrijke rederijders, dit doet hij niet in de andere twee gedichten. In het tweede gedicht is de Bijbel de voornaamste inspiratiebron. Vondel profileert zichzelf nog meer als religieus dichter. Hij verwijst in de drie gedichten afwisselend naar verschillende delen van de Bijbel zoals Johannes, Matteüs, Openbaring en het Hooglied. Hiermee profileert hij zich duidelijk als een religieus dichter, die kennis van zaken heeft en de autoriteit van de Bijbel erkent. De religieuze ontwikkeling die Vondel heeft doorgemaakt in zijn leven is echter niet terug te vinden in deze drie christelijke bruiloftsgedichten. De Bijbelse citaten blijven kenmerkend voor christelijke bruiloftsgedichten met algemene christelijke thematiek en niet specifiek voor een religieuze richting of stroming zoals de wederdopers of katholieken. Dit is opvallend aangezien Vondel gedurende zijn leven er niet voor heeft geschroomd om zijn mening te uiten via zijn teksten. Blijkbaar vindt hij een huwelijk niet de juiste plaats voor dit soort persoonlijke uitingen. Terughoudendheid is als carrièrestrategie in dit geval beter omdat Vondel hiermee een breder religieus publiek aanspreekt.

Een tekstuele strategie van Vondel om zichzelf te profileren als religieus dichter is dat hij zijn eigen draai en eigen woorden geeft aan diverse teksten uit de Bijbel. Hij erkent hiermee de autoriteit van de Bijbel, maar heeft grote behoefte om een eigen identiteit te vormen. Hij speelt met de woorden en uit dubbelzinnigheden. Vooral het derde gedicht heeft dubbelzinnigheden, die ondeugend te noemen zijn. De voortplanting (met goddelijke goedkeuring) is een duidelijk thema in het laatste gedicht.

De religieuze thema's zijn in de drie gedichten het sterkst. Vondel gebruikt maar een paar aspecten in de gedichten die horen bij het genre van de (klassieke) bruiloftsgedichten. In het gedicht uit 1605 is dat het noemen van de jaargetijden, dieren, natuur, nut van het trouwen en het bejubelen van de bruid. Alle drie gedichten verwijzen naar de namen van de bruid en bruidegom en het tweede gedicht looft de kennis van de bruidegom.

Ten derde Vondel gebruikt twee voorbeelden die autoriteit hebben: de Bijbel en Karel Van Mander. Hij probeert zelf autoriteit te vestigen door te verwijzen naar zijn Bijbelse kennis. Tegelijkertijd vormt Vondel een eigen identiteit: de eigen bewerking van deze Bijbelse kennis. Hij profileert zich met zijn talent om een eigen draai te geven aan de religieuze teksten. In het eerste gedicht gebruikt Vondel ook een tekst van de dichter Karel van Mander als voorbeeld. Hij gaat als beginnend dichter ook al een stapje verder dan zijn voorbeeld: hij verwijst naar andere Bijbelteksten dan alleen de Bruiloft van Kana, waar Karel van Mander naar verwijst en zet hiermee zijn eigen stempel op zijn gedicht.

Ten slotte: Vondel profileert zich als een serieuze religieuze dichter en hij heeft in het begin van zijn carrière meer aangrijpingspunten nodig, waarna hij steeds meer op zijn eigen krachten vertrouwt, minder voorbeelden nodig heeft en ook losser (ondeugender) met de stof omgaat. Verder is de keuze voor een algemene religieuze thematiek in de gedichten als carrièrestrategie te interpreteren. Vondel toont niet zijn eigen religieuze ontwikkeling en spreekt met deze gedichten een breder religieus publiek aan. Vondel wil bovenal serieus genomen worden als religieuze dichter ongeacht zijn eigen religieuze voorkeur.

Vooral het onderwerp carrièrestrategie zou ik verder onderzocht willen zien. En dan met betrekking tot de vraag of Vondel opdracht heeft gekregen voor zijn bruiloftsgedichten of niet. Zo ja, door wie en zo niet, hoe komt hij er dan bij om het werk te schrijven?

LITERATUUR:

Bijbel 2004 *De Bijbel*, (in colofon vermeld als: *De Nieuwe Bijbelvertaling*). Haarlem 2004.

Bloemlezing 1970 *Bloemlezing uit Vondels lyriek*, Met inleiding en aantekeningen door Dr. Maria A. Schenkeveld-van der Dussen. Zuthpen 1970.

Bouman 1982 Bouman, José, *Nederlandse gelegenheidsgedichten voor 1700*. Nieuwkoop 1982.

Brandt 1986 Brandt, Geeraardt, *Het leven van Joost van den Vondel*. Bewerking: Marieke M. van Oostrom en Maria A. Schenkelveld-Van der Dussen. Amsterdam 1986.

Brillenburger & Rigney 2008 Brillenburg Wurth, K. en A. Rigney (red.), *Het leven van teksten: een inleiding tot de literatuurwetenschap*. Herz. 2^e dr. Amsterdam 2008.

Calis 2008 Calis, Piet, *Vondel. Het verhaal van zijn leven (1587-1679)*. Amsterdam 2008.

Dixhoorn 2009 Dixhoorn, Arjan van, *Lustige geesten : rederijkers in de Noordelijke Nederlanden (1480-1650)*. Amsterdam 2009.

Geerdink 2007 Geerdink, Nina ‘‘Self-fashioning’ of zelfrepresentatie? Een analyse van gelegenheidspoëzie van Jan Vos’, in: *Neerlandistiek.NL* 07.06a, 2007.
<http://www.neerlandistiek.nl.proxy.library.uu.nl/publish/articles/000139/article.pdf>

Gorp 1998 Gorp, H. van, e.a., *Lexicon van literaire termen; stromingen en genres, theoretische begrippen, retorische procedés en stijlfiguren*, 7e herziene dr. Groningen 1998.

Greenblatt 1980 Greenblatt, Stephen, *Renaissance Self-Fashioning. From More to Shakespeare*. Chicago/London 1980.

Hollantsche 1997 *Hollantsche Parnas : Nederlandse gedichten uit de zeventiende eeuw*. Met inleiding en aantekeningen door Ton van Strien. Amsterdam 1997.

Israel 2001 Israel, Jonathan I. *De Republiek, 1477-1806*. [vert. uit het Engels: Bert Smilde]. Franeker 2001.

Maximilianus 1968 Maximilianus, P., *Vondelstudies*. Overzien en ingeleid door prof. Dr. L.C. Michels. Terheijden 1968.

Mol 1989 Mol, Hans de, ‘Het huwelyck is goddelyck van aart, wanneer men tsaam uyt reine liefde paart’. Kerkelijke opvattingen over vrijen en trouwen’. In: *Kent, en versint Eer datje mint. Vrijen en trouwen 1500-1800*. Zwolle 1989.

Molkenboer 1950 Molkenboer, B.H., *De jonge Vondel*, Amsterdam 1950.

Pieters 2011 Pieters, Jürgen, *Historische letterkunde vandaag en morgen*. Amsterdam 2011.

Pollmann 2011 Pollmann, Judith, ‘Vondel’s religion’. In: *Joost van den Vondel (1587-1679) : Dutch Playwright in the Golden Age*, Leiden 2011.

Porteman en Smits-Veldt 2008 Porteman, Karel en Mieke B. Smits-Veldt, *Een nieuw vaderland voor de muzen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1560-1700*. Amsterdam 2008.

Reinders en Blom 2011 Reinders, Sophie L., Blom, Frans R.E. 'Men zou Virgilius zien opgaen in zijn' tolck. De functie van Vergilius in het artistiek ondernemerschap van Joost van den Vondel'. In *Zeventiende eeuw*, 2011.

Schenkeveld – van der Dussen 1976 Schenkeveld-van der Dussen, M.A. 'Een bruiloftsgedicht van Karel van Mander'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde*, 1976.

Schenkeveld- van der Dussen 1979 Schenkeveld- van der Dussen, M.A. 'Christus, Hymenaeus of de 'Teelzucht''. In: *Visies op Vondel na 300 jaar*, een bundel artikelen verzameld door S.F. Witstein en E.K. Grootes ter gelegenheid van de driehonderdste sterfdag van Joost van den Vondel, Den Haag, 1979.

Schenkeveld- van der Dussen 1982 Schenkeveld- van der Dussen, M.A. 'Bruiloftsgedichten in de tale Kanaäns: het probleem van de onverstaanbaarheid'. In: *De nieuwe taalgids*. 1982.

Schenkeveld- van der Dussen 1984 Schenkeveld- van der Dussen, M.A. 'Poëzie als gebruiksartikel: gelegenheidsgedichten in de zeventiende eeuw.' In: Marijke Spies (red.), *Historische letterkunde. Facetten van vakbeoefening*. Groningen, 1984.

Smits-Veldt 1992 Smits-Veldt, Mieke B. 'Het Brabantse gezicht van de Amsterdamse rederijkerskamer "Het Wit Lavendel".'. In: *De zeventiende eeuw* 8, 1992.

Spies 1989 Spies, M., 'Vondels doopsgezinde dichtwerken'. In: *Doopsgezinde bijdragen*. 1989.

Sprunger 2005 Sprunger, Keith L. 'Frans Houத்துyn, Amsterdams boekverkoper'. In: *Doopsgezinde bijdragen* nieuwe reeks 31, 2005.

Sterck 1927 Sterck, J.F.M. et al, *De werken van Vondel*. Amsterdam 1927

Tufte 1970 Tufte, Virginia, *The poetry of marriage : the epithalamium in Europe and its development in England*. Los Angeles 1970.

Van Dale 2005 *Van Dale; groot woordenboek der Nederlandse taal* 2005. Door Ton den Boon en Dirk Geeraerts. Etymologie door Nicoline van der Sijs. 14^e, herziene uitgave. Utrecht et cetera 2005.

Vondel 1986 *Vondel : volledige dichtwerken en oorspronkelijk proza*. Verzorgd door Albert Verwey ; opnieuw uitg. met een inl. door Mieke B. Smits-Veldt en Marijke Spies. Amsterdam, Becht 1986.

Werken 1855 *De werken van Vondel, in verband gebracht met zijn leven*. Voorzien van verlaring en aantekeningen door Mr. J. van Lennep. Eerste deel. Amsterdam 1855.

Werken 1927 *De werken van Vondel*. J.F.M. Sterck, H.W.E. Moller, C.R. de Klerk, B.H. Molkenboer, J. Prinsen J.Lzn. en L. Simons (eds), Amsterdam 1927.

DIGITALE BRONNEN (tussen 01-12-2011 en 31-01-2012):

Werken 1927 *De werken van Vondel*. J.F.M. Sterck, H.W.E. Moller, C.R. de Klerk, B.H. Molkenboer, J. Prinsen J.Lzn. en L. Simons (eds), Amsterdam 1927.

Gedicht 1: Deel 1 (1605-1620):

http://www.dbnl.org/tekst/vond001dewe01_01/vond001dewe01_01_0006.php#5

Gedicht 2: Deel 3 (1627-1640):

http://www.dbnl.org/tekst/vond001dewe03_01/vond001dewe03_01_0105.php#102

Gedicht 3: Deel 8 (1656-1660):

http://www.dbnl.org/tekst/vond001dewe08_01/vond001dewe08_01_0209.php

WNT: Woordenboek Nederlandse Taal <http://gtb.inl.nl/?owner=WNT>

Gedichten:

Vondel: http://www.dbnl.org/tekst/vond001dewe01_01/vond001dewe01_01_0006.php

Karel van Mander *De gulden harpe: inhoudende al de liedekens[...]*, 1627.

<http://www.liederenbank.nl/liedpresentatie.php?zoek=9851&lan=nl> en verwijzing naar google.books:

http://books.google.nl/books?id=mqkTAAAAQAAJ&dq=gulden+harpe&printsec=frontcover&source=b1&ots=BXOnULKkAg&sig=fhd1Kt8q5aJU7AdGFnfyaVWVyuk&hl=nl&ei=E34SSofOGIW9-AaBiemyDw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1#v=onepage&q&f=false

Website KNAW:

<http://www.dwc.knaw.nl/scaliger-josephus-1540-1609> (dd. 20 december 2011)

Stamboom Familie de Clerq:

<http://www.famliedeclercq.nl/nl/geschiedenis/buitenplaatsen/driemond-ah-gein.html>

Over Cornelis Anslo (Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online):

<http://www.gameo.org/encyclopedia/contents/A565.html>

Website Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek:

http://www.historici.nl/retroboeken/nbw/#source=9&page=21&accessor=accessor_index&view=transcriptiePane

Rederijkerskamer 'Het Wit Lavendel':

<http://www.dbnl.org/organisaties/rederijkerskamers/rederijkerskamer.php?id=amste001wit101>

Marrigje Paijmans:

<http://home.medewerker.uva.nl/m.g.paijmans/page2.html>

GEDICHT 1:

Schriftuerlijck Bruylofts Reffereyn Op t'houwelijck van Jacob Haesbaert met Clara van Tongerlo Gecomponeert door I. van Vondel - 1605 in junio

Verheucht //o *Phoebi* jeught// door desen soeten¹⁶⁷ tijdt:
Wees verheugd, jeugd van *Phoebus*¹⁶⁸, door deze dierbare tijd;
Den Somer door syn deught// verthoont syn groene blaren;
De zomer door zijn deugd¹⁶⁹, openbaart zijn groene bladeren;
t'Geuogeldt sich vervreught// t'ghediert int Bosch verblijdt;
Alles wat vliegt wordt vol vreugde, alle dieren in het bos zijn verblijdt;
t'Veldt lacht elck toe verjeught¹⁷⁰// vliet weg alle bezwaren;
Het jong geworden veld lacht iedereen toe en laat alle bezwaren wegvloeien;
Droefheyt neemt floecx¹⁷¹ v keer //nijdt//strijdt// wilt henenvaren¹⁷²;
Droefheid neemt vlug een keer, nijd en strijd zullen weggaan;
Voor v de Bruyloft wijckt, zoo ghy daer comt ontrent.¹⁷³
Voor de bruiloft wijckt, zo u daar in de buurt komt.
Cleyn, groot, ja wie t'mach sijn, Jongh' jeught, oft gryste hairen,
Klein, groot, ja wie het ook is, jonge jeugd of met grijze haren,
Sijdt well'com int ghemeen, weest gegroet hier present,
Wees welkom in het algemeen, wees gegroet hier aanwezig,
Die om vergad'ren¹⁷⁴ hier, v soo ootmoedich¹⁷⁵ kent¹⁷⁶:
Die hier bijeenkomen, zo welwillend getuigen
In liefd' sticht'lijck verheught, by een met reyn¹⁷⁷ manieren:
In goddelijke liefde verheugend, met zuivere aard
Dus seg ik noch, vliet floecx van hier, ghy nydich¹⁷⁸ tieren¹⁷⁹.
Dus zeg ik nogmaals, vlucht snel van hier, gij afgunstige aard
Laet jonst¹⁸⁰ begerich syn, gelijk eens Hirts bestieren¹⁸¹,

¹⁶⁷ WNT: **Soet**: dierbaar; aangenaam voor de zinnen; lieflijk; zoet; welgevallig; heilig; zachtaardig; Zoet

¹⁶⁸ DBNL: **Phoebi jeught**: kinderen van Phoebus (Apollo): zangers en zangeressen, dichters

¹⁶⁹ ETYMOLOGIEBANK: deze spelling gevonden bij Brederoo *Klucht van de molenaar* 'Men van den noodt een deught moet maken' (<http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/deugd>)

¹⁷⁰ ETYMOLOGIEBANK: **jeugd*** [het jong-zijn, jongelui] {oudnederlands iugind 901-1000, middelnederlands joget, joocht, jeucht [het jong-zijn, jongelui]} oudsaksisch juguth, oudhoogduits jugund, oudengels geoguð (engels youth); vgl. verder jong. (<http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/jeugd>)

¹⁷¹ ETYMOLOGIEBANK: **fluks** bw. 'spoedig, weldra' Mnl. *vloechs* 'spoedig, vlug' [1315-35; MNW-R], *vluchs* 'id.' [1430-50; MNW-P]; vnnl. *doet haer floecx wech wijcken* 'laat hen snel terugdeinzen' [1561; WNT], *flux* [1562; Kil. *desultor*], *wy toghen fluckx te werck* [1598; WNT]. (<http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/fluks>)

¹⁷² WNT: **Henenvaren**: (Varianten: henevaren, heinevaren) 1. Weggaan 2. *Zijn doel bereiken, slagen, zich ergens doorheen slaan, moeielijkheden overwinnen.*

¹⁷³ WNT: **Ontrent**: kan zowel Omtrent als Ontrein betekenen. Ik geef de voorkeur aan *omtrein* omdat *ontrein* betekent *besmetten* en ik denk niet dat er mensen besmet op de bruiloft moeten komen.

¹⁷⁴ WNT **Vergaderen**: *Bijeenbrengen, samenbrengen, vergaderen, verzamelen, doen bijeenkomen.* Maar ook: **EEN HUWELIJK VERGADEREN**, *een huwelijk sluiten* in de bet. "inzegenen", *een paar in den echt verbinden.* Zie een voorbeeld (*Lsp. II, 44, 97*) beneden bij II, 2). Vgl. ook intr. "een huwelijk vergadert", d. i. "wordt gesloten" beneden bij II, 2).

¹⁷⁵ WNT **Ootmoedig**: 1. Van oot moet in de thans niet meer bekende opvatting *genade. Genadig, goedertieren.* 2. *zachtmoedig, zachtaardig, zacht van karakter, welwillend, vriendelijk*

¹⁷⁶ WNT **Kennen**: erkennen, oordelen, beschouwen, houden voor, vaststellen, als getuige verklaren, beloven, bekrachtigen, toekennen, waarnemen, vertellen, bekend zijn met, herkennen, begrijpen.

¹⁷⁷ WNT **Reine**: fijngemalen, voortreffelijk, zuiver, vrij van zonde.

Laat genegenheid verlangend zijn, zoals een hert zich laat leiden
 En d'*Haas-baar*¹⁸² t syn cracht snel, om loopen d'Hont t'ontwijcken,
 En de haas zijn kracht snel voortbrengt, om de rennende hond te ontwijken
 Snackend¹⁸³ na t'water *Claar-ken*¹⁸⁴ cant beter gelijkcken¹⁸⁵?
 Snakkend naar het heldere water, kan ik het niet beter vergelijken?
 Geenszins en laet in sangh// *Hymenaeus*¹⁸⁶ sijn verhooght¹⁸⁷
 Laat geenszins in zang van *Hymenaeus* verheugd zijn
 Noch *Thalassus*¹⁸⁸ geclangh// maer Gode lofs voortbringhen,
 Noch *Thalassus* klank, maar lof van God voortbrengen,
 Hoe hy overvloedt schanck// en t'water gants verdrooght
 Hoe hij overvloed schenkt, en het water helemaal verdrooght
 Sonder yemants bedwangh¹⁸⁹// bethoond¹⁹⁰ zoo vremde dinghen,
 Zonder dwang van iemand zulke vreemden dingen laat zien,
 Wt t'water, wyn seer claer, als een fonteyn deed' springhen,
 Uit het water, zeer heldere wijn, als een fontein deed springen,
 Vervult ses cruycken vol, int Galileetsche¹⁹¹ landt,
 Vult zes kruiken vol in het Galileetse land
 Te *Cana*¹⁹² in de Stadt, een Bruyloft sonderlinghen;
 In de stad Kana, een bijzondere bruiloft;
 Teerste teycken *Christi*, men elck maackte bekandt
 Het eerste teken van *Christus*, aan iedereen bekend gemaakt
 Door sulcx ons mercklijck¹⁹³ leert, dat int Houwlijckx verbandt¹⁹⁴
 Door zoiets ons zeer duidelijk leert, dat in het huwelijckse verbintenis

¹⁷⁸ WNT **Nidich**: afgunstig of kwaaddaardig

¹⁷⁹ WNT **Tieren**: *Geaard zijn, een zekeren aard of gesteldheid hebben*. Met eene bepaling met na of een datief, *aarden naar, gelijken op*.

¹⁸⁰ WNT **Gonst**: Gunst, genegenheid

¹⁸¹ WNT **Bestieren**: Besturen, zich laten leiden

¹⁸² DBNL **Haas-baart**: woordspeling op de bruidegom

¹⁸³ WNT **Snacken**: met gretigheid naar iets happen, snappen (dat in betekenis met 'snakken' te vergelijken is)

Snac: blaffen

¹⁸⁴ DBNL **Claar-ken**: woordspeling op de bruid, **claar**=helder, **k' en kan 't**: ik kan 't niet (*en*: niet)

¹⁸⁵ WNT **Geliken**: gelijk maken, vergelijken.

¹⁸⁶ Griekse mythologie encyclopedie: De god Hymen of Hymenaeus was de verpersoonlijking van het huwelijk. Hij werd beschouwd als een zoon van de god Apollo, maar volgens anderen was Dionysus zijn vader. Bij bruiloften riep of zong men: 'o Hymenaeus Hymen, o Hymen Hymenaeus.' Met het woord *hymen* werd ook de maagdelijkheid aangeduid, zodat het bruiloftslied verwees naar het einde van de maagdelijke staat van de bruid.

¹⁸⁷ WNT **Verhuegghen**: *zich herinneren; zich opnieuw herinneren; blij maken; blij zijn*

¹⁸⁸ <http://www.ancientlibrary.com/smith-bio/3348.html> **Thalassius**: Romeinse senator uit de tijd van Romulus. In de tijd van de verkrachting van Sabine-vrouwen, wanneer een vrouw met voorbijgaande schoonheid werd weggevoerd voor Thalassius, de personen die haar begeleiden om haar te beschermen tegen aanvallen van anderen, riepen uit: "Voor Thalassius". Gezegd wordt ook dat het een bruiloftschreeuw is, waarmee een bruid in Rome werd begeleid naar het huis van de bruidegom.

¹⁸⁹ WNT **Bedwang**: Dwang; de daad van iemand tot iets te dwingen, te noodzaken.

¹⁹⁰ WNT **Betoonen**: iets laten zien, laten blijken, laten bemerken.

¹⁹¹ VAN DALE: **Galileeër**: 1. man uit Galilea, het noordelijke deel van Israël 2. (in 't bijzonder) Christus

¹⁹² WNT Bruiloft: Daer (was) een bruyloft te Cana in Galileen, Statenb., Joh. 2, 1 [ed. 1688]

ONLINE-BIJBEL: Johannes 2:1-12 De bruiloft te Kana En op den derden dag was er een bruiloft te Kana in Galilea; en de moeder van Jezus was aldaar.[...]En als er wijn ontbrak, zeide de moeder van Jezus tot Hem: Zij hebben geen wijn. [...]En aldaar waren zes stenen watervaten gesteld, naar de reiniging der Joden, elk houdende twee of drie metreten.[...]Als nu de hofmeester het water, dat wijn geworden was, geproefd had (en hij wist niet, van waar de wijn was; maar de dienaren, die het water geschept hadden, wisten het), zo riep de hofmeester den bruidegom.[...]Dit beginsel der tekenen heeft Jezus gedaan te Kana in Galilea, en heeft Zijn heerlijkheid geopenbaard; en Zijn discipelen geloofden in Hem. (<http://www.online-bijbel.nl/bijbelboek/Johannes/2/1-12>)

¹⁹³ WNT **Merkelijck**: zeer duidelijk met het oog te zien, blijkbaar, aanmerkelijk.

Alleen men eerlijck¹⁹⁵ hoort, te houden goed' geruchten¹⁹⁶:
men alleen zijn goede naam eerbaar hoort te houden.
Den getrouwden hy meest behoeden sal voor schandt:
Hij zal de gehuwden in hoogste mate behoeden voor schande:
Wie hem met lust bemint, en derft voor niemant duchten,
Wie hem met verlangen bemint, hoeft voor niemand bang te zijn,
Soo liefd' begerich haackt, als t'Hirt doorsnelt gehuchten
Liefde maakt begerig, zoals het hert door de gehuchten snelt
En d'*Haas-baart* syn cracht snel, om loopen d'Hont t'ontwijken,
En de haas zijn kracht snel voortbrengt, om de rennende hond te ontwijken
Snackend' na t'water *Claar-ken* cant beter gelijcken?
Snakkend naar het heldere water, kan ik het niet beter vergelijken?
Wat Christus met syn Bruydt// elck-een te kennen gheeft,
Wat Christus met zijn bruid aan iedereen te kennen geeft,
Laet ons met goedt beduydt¹⁹⁷// malcand'ren daer in stichten¹⁹⁸,
Laat ons heel duidelijk elkaar daarin verheffen,
Die hy met zoet geluydt// soo vriend'lijck roept beleeft¹⁹⁹:
Die hij met dierbaar geluid, zo vriendelijk roept genadig:
Comt ouerschoone²⁰⁰ spruydt²⁰¹// die myn Hert can verlichten!
Kom, mooi meisje dat mijn hart kan verlichten!
Myn peerl', myn Edelgreyn²⁰², ter Weyden comt bedichten²⁰³!
Mijn parel, mijn juweel, in het veld naderbij komt!
Schoon bloem en Roos int dal, Noeyt minnaer myns ghelijck²⁰⁴.
Mooie bloem en roos in het dal, nooit mijn minnaar tegelijkertijd
Voor niemant sijt bevreest, Reyn Duyve²⁰⁵ wilt niet swichten,
Is voor niemand bang, zuivere God zal niet zwichten,
Die wtvercoren sijt! myn jonst²⁰⁶ sonder afwijck
die uitverkoren is! Mijn genegenheid zonder afwijken
Al-laeghdy hier veracht, int bloet, op t'veldt, int slijck,
Al ligt hij hier veracht, in het bloed, op het veld, in het slijck,
Vertreden²⁰⁷ van elck-een, nochtans v niet begeuen²⁰⁸,
Door iedereen vertrappt, nochtans niet verlaten,

¹⁹⁴ WNT **Verband**: verplichting, voorwaarde, verbintenis

¹⁹⁵ WNT **Eerlijck**: Eerbaar

¹⁹⁶ WNT **Gerucht**: HET GOED GERUCHT (VANIEMAND), de gunstige roep die van hem uitgaat, in den zin van: zijn goede, onbesproken naam.

¹⁹⁷ WNT **Beduiden**: uitleggen, iemand iets duidelijk maken, te kennen geven.

¹⁹⁸ WNT **Stichten**: stichten, oprichten, in de praktijk brengen, maken

VAN DALE **Stichten**: iem. in godsdienstig of zedelijk opzicht opbouwen of verheffen, in de vereiste (verheven) stemming brengen

¹⁹⁹ WNT **Beleeft**: ervaren, liefderijk, genadig, wellevend

²⁰⁰ WNT **Overschone**: buitengewoon schoon, fraai of mooi.

²⁰¹ WNT **Spruit**: jong persoon, in het bijzonder: jong meisje

²⁰² WNT **Greyn**: De bet. *pit, kern*, gaat over in die van *het puik* of *beste, het uitgelezene; de bloem, de keur van iets*; vooral van personen gezegd. Zie *T. en Lettb.* 4, 46 vlgg. Bij uitbreiding ook in absoluten zin, d. i. zonder vergelijking met anderen. *Een voortreffelijk, uitstekend mensch, een parel, een juweel.*

²⁰³ WNT **Bedicht**: dicht op elkander, dichtbij, naderbij

²⁰⁴ WNT **Ghelike**: op gelijke wijze, tegelijkertijd, op hetzelfde moment, precies alsof

²⁰⁵ WNT **Reyn**: zuiver, kuis **Duyve**: duif, ook voorbeeld van verliefdheid, of voor meisje, maar ook aan de zichtbaar geworden Heilige Geest wordt de gedaante van een duif toegeschreven.

²⁰⁶ WNT **Gonste**: gunst, genegenheid

²⁰⁷ WNT **Vertreden**: vertrappen, vernietigen

²⁰⁸ WNT **Begheven**: verlaten, stoppen, teruggetrokken leven

Maer wiesch v aenschijn²⁰⁹ schoon²¹⁰, welrieckend met practijck²¹¹
Maer was uw aangezicht zuiver, lekker ruikend met middelen
 Balsemd' v zoeten rueck, bouen al waert verheuen.
Balsem uw zoete reuk, die boven alles is verheuen.
 Als ghy schier waert vernielt, myn liefd' vierich ghedreuen²¹²
Als gij meteen ten gronde was gericht, mijn vurige liefde gedreven
 En d'*Haas-baart* syn cracht snel, om loopen d'Hont t'ontwijcken,
En de haas zijn kracht snel voortbrengt, om de rennende hond te ontwijken
 Snackend' na t'water *Clair-ken* cant beter gelijcken?
Snakkend naar het heldere water, kan ik het niet beter vergelijken?
 Godts kercke de Bruyt recht// 't lichaam *Christi* een paar
Kerk van God, de rechtmatige bruid, het lichaam van Christus een paar
 Van *Christo*, haren echt²¹³// wert sy salich²¹⁴ naar reden²¹⁵,
Van Christus, haar echtgenoot, wordt zij gelukkig naar reden,
 Seer lieflijck hy beslecht// al haar saacken eerbaar,
Zeer vriendelijk beslecht hij, al haar eerbare zaken,
 Mint, naar reden, en recht// alleen syns lichaams leden²¹⁶,
Bemint, naar reden en recht, alleen zijn lichaams leden
 Die al ter Bruyloffteest²¹⁷, lieflijck werden ghebeden,
Die al bij het bruiloffteest liefdevol werden gebeden
 Vercoren volck alleen, wt goetaardich geslacht,
Uitverkoren volk allen, uit goed geslacht,
 t'Bruylofts cleedt zy ontfaan door dezen Vorst vol vreden
Het bruiloftskleed ontvangt zij door deze vorst vol vrede
 Syn Bruyt wordt bouenal, Aldaar waardich geacht
Zijn bruid wordt bovenal, aldaar waardig geacht
 Sittend' in Haar Troon, na de ghenooden²¹⁸ wacht²¹⁹,
Zittend in haar troon, wacht zij op de genodigden
 In witte zijd' gecleet, met peerlen fraay behanghen.
Gekleed in witte zijde, fraai behangen met parels.
 Een croone sy ontfanght, van den Bruyd'gom gewracht.
Zij ontvangt een kroon, door de bruidegom gebracht.

²⁰⁹ WNT **Aenschijn**: aangezicht, gelaat

²¹⁰ WNT **Schoon**: helder, zuiver

²¹¹ WNT **Practijck**: daad, middel

²¹² BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK **Maer wiesch v aenschijn schoon, welrieckend met practijck Balsemd' v zoeten rueck, bouen al waert verheuen** Als ghy schier waert vernielt, myn liefd' vierich **ghedreuen**: Zou met zorg u w zoete geur welriekend balsemen, waard boven alles verheuen te worden, toen gij schier waert bezweken.

²¹³ WNT **Echt**: vervolgens, voorts, waarlijk, ook nog, precies (ook wettig, echtgenoot?)

²¹⁴ WNT **Salig**: zalig, gezegend, gelukkig

²¹⁵ WNT **Reden**: *ordening; recht; redelijkheid; maat; verstand; woorden; verhaal; redenering; reden; oorzaak; voorwaarde*

²¹⁶ WNT **Leden**: lichaamsdelen

BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK **Syns lichaams leden**: de leden van de kerk

²¹⁷ BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK **Bruiloffteest**: Vondel bezingt hier de hemelse bruiloft zoals die wordt beschreven in diverse passages in het boek *Openbaring*. Hij zinspeelt tevens op de gelijkenis van het koninklijk bruiloftsmaal (*Matth. 22: 1-14*)

²¹⁸ WNT **Ghenade**: gunst; hulp; barmhartigheid; vergevingsgezindheid; macht; vergeving; toestemming; goedertierenheid; kwijtschelding; rust; medelijden; baat; verzoening

²¹⁹ WNT **Wachten**: bewaken; hoeden; opwachten; in de gaten houden; besturen; naleven; opvolgen; zich hoeden; nalaten; zorgen; afwachten; de wacht houden; spieden; wachten; verwachten

BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK **Na de ghenooden wacht**: wacht zij op de genodigden.

Een Trouwrinck haar bedacht, Syns gheests²²⁰, heeft zy ontfanghen.
Een trouwring haar toebedacht, zijn geest, heeft zij ontvangen.
Hierom spoedt v ter feest, begeerich met verlanghen
Hier gaat u snel naar het feest, begerig met verlangen
En d'*Haas-baart* syn cracht snel, om loopen d'Hont t'ontwijcken,
En de haas zijn kracht snel voortbrengt, om de rennende hond te ontwijken
Snackend' na t'water *Claar-ken* cant beter gelijcken?
Snakkend naar het heldere water, kan ik het niet beter vergelijken?
PRINCE²²¹.

Princen, de Bruydt present²²²// voor al die sijn vergaardt
Gasten, de bruid is present, voor allen die bijeengebracht zijn
Laet ons voor t'slot end' endt// T'geluck haer lieflijck bieden;
Laat ons voor het slot en einde, haar vriendelijk gelukwensen;
Dat Godt syn seghen wendt// als Daudt ons verclaardt,
Dat God zijn zegen wendt, als David ons verlicht,
In syn Psalm²²³ maackt bekendt// klaarlijck voor alle lieden:
In zijn Psalm bekendmaakt, duidelijk voor iedereen:
Wel die den Heere vreest, Geluck zal hem geschieden:
Wel die de Heer vreest, hem zal geluk geschieden:
In al syn weghe sal verlynen ouervloet,
In al zijn wegen zal overvloed verleend worden,
V wijf sal ghelijck sijn, den wijnstock na t'bedieden²²⁴,
Uw vrouw zal gelijk zijn als de wijnstok na het beduiden
Die vrucht draaght t'synder tijt, sy sal ontfanghen spoet
Die vrucht draagt te zijner tijd, zal zij spoedig ontvangen
Aan den Disch, als een croon, v kinders lieflijck zoet:
Aan de tafel, als een kroon, uw lieve, zoete kinderen
Als olijfrancken schoon, sult ghy se klaar aenschouwen,
Als mooie olijfranken, zult u ze duidelijk aanschouwen
Met veel weldaden meer, van Godt vercrijghen goet:
Met veel meer weldaden, door de goede God verkregen:
De Heer geef haar doch²²⁵ cracht, om in Liefd' niet te flouwen²²⁶,
De Heer geeft hun toch kracht om in de liefde niet te verflauwen,

---

²²⁰ BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK **Sijns gheests**: behoort bij de trouwring: namelijk die van zijn Geest. De Heilige Geest wordt als onderpand van Christus' liefde hier diens trouwring genoemd.

²²¹ BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK **Princen**: hiermee worden de gasten bedoeld, in overeenstemming met de rederijkersgewoonte de laatste strofe van een refrein aan de *Prince* van de Kamer op te dragen

²²² BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK **De Bruydt present**: nu de Bruid aanwezig is

²²³ BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK **syn Psalm**: namelijk Psalm 128 die Vondel in de volgende verzen parafraseert.

ONLINE-BIJBEL Psalm 128: U mag men zalig heten, Dien 's HEEREN vrees bekoort; Die, met een goed geweten, Steeds wandelt naar Zijn woord. Gij zult uw nooddrift vinden Door d' arbeid van uw hand; Wat g' u moogt onderwinden, Komt naar uw wens tot stand. Uw echtvriendin zal bloeien, Gelijk een wijnstok tiert, Die, vruchtrijk onder 't groeien, Uw huis muur dekt en siert. Niets zal u w welvaart stuiten; Uw kroost zal blij en fris, Als groen' olijvenspruiten, Versieren uwen dis. (<http://www.online-bijbel.nl/psalm/128>)

²²⁴ WNT **Bedieden**: beduiden, symbool; waarschuwing; betekenis.

BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK **Na 't bedieden**: zoals verklaard wordt (in de psalm)

²²⁵ WNT **Doch**: toch; tenminste; toen; werkelijk; dan; daarna; maar; niettemin; totdat; zodat

²²⁶ WNT **Flauwen**: Zijn krachten of zijn samenhang volkomen verliezen, vervallen, ondergaan, vergaan, verbleken, minder levendig worden.

Maar Jonst hen voeghe t'saam, begheerich na vreeds douwen²²⁷
Maar gunst voegt hen samen, begerig na de dauw van de vrede
Als de *Haas-baart* syn cracht snel om loopen d'Hont t'ontwijcken
En de haas zijn kracht snel voortbrengt, om de rennende hond te ontwijken
Snackend' na t'water *Claar-ken* cant beter ghelijcken.
Snakkend naar het heldere water, kan ik het niet beter vergelijken?
*Liefde verwinnet al.*²²⁸

---

²²⁷ BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK **Vreeds douwen**: de dauw van de vrede. CF. ps. 133: 3.

²²⁸ Liefde overwint alles: De Haarlemse Kamer '*de Wyngaertrancken*' had als devies 'Liefde boven al'; mogelijk had Vondel betrekkingen met deze Kamer.

GEDICHT 2:

De Bruyloft van Cana.²²⁹

Aen Garbrant Anslo²³⁰, en Abigel Schouten.²³¹

Wie kan harten t'samen lymen
Wie kan harten samen lijmen
Beter als de groote Hymen²³²,
beter als de grote Hymen,
Die, gedaelt uyt 's hemels schoot,
Die, gedaald uit de schoot van de hemel,
Binnen Cana werd genoot.²³³
In Cana werd uitgenodigd.
Hy quam met geen fackel²³⁴ lichten,
Hij kwam niet met een verlichte fakkelt,
Maer met synen wandel²³⁵ stichten,
Maar zijn levenswandel verspreiden,
Die by 't menschelijck geslacht²³⁶
Die bij het menselijk geslacht,
Blonck, gelijk een star by nacht.
Schitterde, zoals een ster in de nacht.
Sou²³⁷ men blyer bruyloft wenschen,
Zou men een blijdere bruiloft wenschen,
Als daer Godt sich met de menschen
Als daar God zich met de mensen
Koomt versellen²³⁸ soo gemeen²³⁹,
in het algemeen komt voegen
Om syn segen te besteen²⁴⁰?
Om zijn zegen te geven?

²²⁹ DBNL: Van 1636. Afgedrukt volgens Vondels *Poesy. Het tweede Deel* 1647 A en B, blz. 112

²³⁰ BLOEMLEZING UIT VONDELS LYRIEK: **Gerbrand** is zoon van Cornelis Anslo, een dopers predikant.

²³¹ DBNL: **Gerbrand Cornelisz. Anslo**, zoon van Cornelis Anslo en Aeltje Gerritsdr. Schouten, ondertrouwde 20 Maart 1636 met Abigael Schouten, geboortig van Weesp.

HOLLANTSCHES PARNAS: Zie voor verhaal van bruiloft te Kana, waar Christus water in wijn veranderde, Johannes 2, I-II.

²³² DBNL: **Hymen**: (beide rijmen waarschijnlijk met *ie*-klank): de mythologische huweliksgod; *de groote Hymen*: Christus, die het huwelijk heiligt. De vermenging van Christelike en renaissance-voorstellingen, bij Vondel zo gewoon, blijkt duidelijk uit vs. 5-6.

HOLLANTSCHES PARNAS: **Hymen**: is Romeinse god van het huwelijk. Vondel bedoelt Christus en maakt dit meteen duidelijk door een verwijzing naar het evangelie van Johannes.

²³³ WNT: **Genoot**: Noden: Bepaaldelijk uitnoodigen, noodigen bij zich aan huis, noodigen, vooral tot den maaltijd. Plant. nooden oft laden, te gast bidden, invitare, monere aliquem ut ad coenam veniat; te bruydtloft nooden, semondre aux nopces, ad nuptias vocare.

²³⁴ DBNL: **Met geen fackel lichten**: geen hartstochtelike gloed ontsteken.

HOLLANTSCHES PARNAS: **Fackel**: bij de heidense huwelijken werd met fakkels gezwaaid.

²³⁵ HOLLANTSCHES PARNAS: **Met[...]stichten**: een voorbeeld geven met zijn levenswandel

WNT: **Stichten**: instellen, oprichten. Ook: In de verbinding *die kerstinheit stichten* Het christendom verspreiden.

²³⁶ DBNL: **Menselijk geslacht**: onder de mensen

²³⁷ WNT: **Sou**: komt van *sullen*, een onregelmatig werkwoord.

²³⁸ WNT: **Versellen**: verenigen, verbinden, aansluiten, voegen bij, bijeen, in gezelschap.

²³⁹ DBNL: **Gemeen**: vertrouwelijk.

WNT: **Gemeen**: in het algemeen, gezamenlijk, publiek, openbaar.

Kon de bruydt te Cana schreyen²⁴¹,
Kon de bruid te Kana huilen,
 Doen haer Godt te bedt quam leyen^{242?}
Toen haar God in bed kwam liggen?
 Sou 't geseigent bruylofs-huys
Zou het geze gende bruiloftshuis
 Angstich zyn voor eenig kruys²⁴³,
Angstig zijn voor enige tegenspoed
 Doen de twee gelieven sagen
Toen de twee geliefden zagen
 Hem, die 't kruys²⁴⁴ voor hun quam dragen?
Hem, die het kruis voor hen kwam dragen?
 Seker wat een majeste yt²⁴⁵
Zeker wat een God
 Bracht syn tegenwoordigheyt²⁴⁶,
bracht zijn aanwezigheid
 Onder 't liefelijck vergaren²⁴⁷:
Onder het beminnelijk bijeenkomen
 Doen Gods blyschap self de snaren
Doen Gods vreugde zelf de snaren
 Stelde²⁴⁸ van een yder siel²⁴⁹,
Stemde van ieder mens
 Die hier feest met Englen hiel.
Die hier feest vieren met de engelen
 Maer op dat dit uyt sou steecken²⁵⁰,
Maar omdat dit op zou vallen,
 Most 'er eerst²⁵¹ de wijn ontbreecken;
Moest er eerst de wijn ontbreken
 Wijn, een oorsaeck van de vreugt;
Wijn, een oorzaak van vreugde;
 Wijn, die Godt en mensch verheugt.
Wijn, die God en mens verheugt.
 Jesus²⁵² moeder sach²⁵³ verlegen²⁵⁴
Jezus' moeder zag verlegen

²⁴⁰ DBNL: **Besteen**: besteden, in de oude betekenis van: plaatsen, verlenen.

HOLLANTSCH PARNAS: **Besteen**: geven.

²⁴¹ WNT: **Schreyen**: schreien, hoorbaar wenen, huilen.

²⁴² DBNL: **Te bedt leyen**: dit beschouwd de bruilofts genoten in de 17de eeuw als een vriendschapsdienst.

²⁴³ HOLLANTSCH PARNAS: **Kruys**: tegenspoed.

²⁴⁴ DBNL: **Kruys**: Die gekomen was om hen door zijn kruisdood te verlossen.

²⁴⁵ WNT: **Majeste yt**: overdrachtelijk ter aanduiding van God zelf.

²⁴⁶ DBNL: **Seker**[...] **tegenwoordigheyt**: Hoeveel luister zette zijn tegenwoordigheid bij

²⁴⁷ WNT: **Vergaren**: zie: vergaderen= bijeenkomen

²⁴⁸ DBNL: **De snaren stelde**: Ieders ziel tot blijdschap stemde (*de snaren stellen*: op de juiste toon stemmen).

HOLLANTSCH PARNAS: **Stelde**: stemde

²⁴⁹ WNT: **Siel**: ook met betrekking tot mens, persoon.

²⁵⁰ DBNL: **Uyt sou steecken**: des te duidelijker uitkomen.

HOLLANTSCH PARNAS: **Uyt**[...] **steecken**: zou opvallen

²⁵¹ DBNL: **Eerst**: aanvankelijk

²⁵² DBNL: *Joh. II, vs. 3*: Jezus' moeder zei: zij hebben geen wijn.

²⁵³ WNT: **Sach**: zag.

²⁵⁴ WNT: **Verlegen**: gemis, verlegen zitten.

Om na²⁵⁵ haers gesalften²⁵⁶ zegen,
Om volgens haar gezalfde zegen,
 Na²⁵⁷ den wijn-stock hoog van prijs²⁵⁸,
Dichtbij de wijnstok, zeer geprezen
 Die in 't weelich²⁵⁹ Paradijs²⁶⁰
Die in het weelderige paradijs
 Alles doet van blyschap schatren:
Alles van vreugde doet schateren:
 Dees verkeerde²⁶¹ stracx²⁶² de watren
Deze veranderde het water
 In een dranck, by oud en jong
In een drank, door oud en jong
 Smaeckelijcker op de tong
Smakelijker op de tong
 Als die eerst was ingeschoncken,
Dan die eerst was ingeschoncken,
 En sy worden Godlijk droncken:
En zij worden goddelijk droncken:
 En dat eerste wonder-werck
En dat eerste wonder werk
 Klinckt²⁶³ noch daeglijcx in syn kerck,
Klinkt nog dagelijks in zijn kerk
 Waer men synen lof hoort singen,
Waar men lof op hem hoort zingen,
 Die ten hemel op komt dringen²⁶⁴,
Die naar de hemel gaat,
 Van het westen tot in 't oost.
Van het westen tot in het oosten.
 Dit en geeft geen kleynen troost
Dit geeft geen kleine troost
 Aen die Paaren met malkandren.
Aan de paren met elkander.
 Godt kan druck²⁶⁵ in vreucht verandren,
God kan vrees in vreugde veranderen,

---

²⁵⁵ WNT: **Na(vz)** na, volgens.

²⁵⁶ WNT: **Salven:** zalven.

²⁵⁷ WNT: **Na(bw):** daarna, nabij

²⁵⁸ DBNL: **Den wijn-stock hoog van prijs:** Christus, 'de ware wijnstok' (*Joh. XV, vs. 1*).

HOLLANTSCH PARNAS: Vgl. Johannes 15, I: 'Ik ben de ware wijnstok'.

²⁵⁹ WNT: **Weelich:** welich: weelderig, rijk

²⁶⁰ WNT: **Paradijs:** lusthof, boomgaard, paradijs, hemel

²⁶¹ WNT: **Verkeerde:** verkeren: veranderen, omverwerpen, bederven, verdraaien, overgaan

²⁶² DNBL: **Stracx:** onmiddellijk.

WNT: **Stracx:** straks

²⁶³ DBNL: **Klinckt:** wordt verkondigd

²⁶⁴ DBNL: **Op komt dringen:** opstijgt.

WNT: **Dringen:** met kracht een weg banen

²⁶⁵ WNT: **Druck:** drukken, benauwen, te meer drukken, dwingen

Als hy Canaes²⁶⁶ water deê.
 Zoals hij bij het water in Kana deed.
 Schept dan hart²⁶⁷ en moedt, gy twee,
 Schep dan moed, u tweeën,
 Die, door kuysche trouw verbonden,
 Die, door kuise trouw verbonden,
 Al wat u wert toegesonden
 Al wat u wordt toegezonden
 Van den hemel, neemt in danck,
 uit de hemel, neemt in dank,
 Dan wat suurs, dan soeten dranck.
 Soms wat zuurs, soms zoete drank,
 GARBRANT zy in deucht een spiegel
 Garbrant is in zijn deugd een spiegel
 Van syn toegevoegde²⁶⁸ ABIGEL,
 Van zijn toegevoegde Abigel,
 Brengende op syn tijdt te pas
 Hij brengt op zijn tijd naar voren
 Wat hy in de boecken las,
 Wat hij in de boeken las,
 Wat hy leerde van de stommen²⁶⁹,
 Wat hij leerde uit de boeken,
 Wat hy uyt de heyligdommen
 Wat hij uit de heiligdommen
 Van de ware wijsheyt brocht,
 Van de ware wijsheid bracht
 En met lust en arbeydt socht.
 En met lust en arbeid zocht.

---

²⁶⁶ DBNL: **God[...]**dee: Symbolische uitleg van het wonder.

²⁶⁷ DBNL: **Hart**: synoniem van *moedt*.

²⁶⁸ DBNL: **Toegevoegde**: hem toebedeeld, aan hem gepaard

²⁶⁹ DBNL: **De stommen**: nml. boeken: het Boek der Natuur. Was de bruidegom wellicht een medicus?
 HOLLANTSCH PARNAS: **Stommen**: zwijgende leraars (boeken)

GEDICHT 3:

Ter Bruilofte van den E. Bruidegom Michiel Blok
en de E. Bruit Alide Anso²⁷⁰

Sap.8.Krachtig en liefelijk

Zoo ergens in 't alwijs²⁷¹ beleit²⁷²
Ergens in de voorzienigheid
Beschiet²⁷³ met kracht en lieflijkheit²⁷⁴
Geholpen met kracht en lieflijkheit
Zijn oogmerk in 't behoeden²⁷⁵
Met het doel om te beschermen
Der schepselingen²⁷⁶, dat blijft klaer²⁷⁷
De mensen, dat is zonder twijfel
In 't paeren²⁷⁸ van 't gewettigt²⁷⁹ paer,
Bij het samenkomen van het wettelijk paar
By²⁸⁰ Godt en alle vroeden²⁸¹
Door God en alle wijzen
Met lof gekroont²⁸²: want 's huwlijx stant²⁸³
Met lof gekroond, want de huwelijkse staat
Zich tegens 't menschverslinden²⁸⁴ kant,
Zich tegen de mensensterfte
Herstelt met weelige²⁸⁵ enten²⁸⁶
Herstelt met wellustig enten
Het menschdom, dat groote afbreuk²⁸⁷ lijdt

---

²⁷⁰ DBNL: Van 1658. Volgens de tekst in Vondels *Poëzy* 1682, I, blz. 752. Michiel Blok (geb. 1635) was een broer van Agnes Blok (zie dl. 5, blz. 458). Alida Anso was een dochter van Gerbrand Anso en Abigail Schouten, wier huwelijk in 1636 door Vondel bezongen was (zie dl. 3, blz. 484). Het huwelijk van het jonge paar had plaats op 28 September 1658. - Het motto is ontleend aan de Vulgaat: *Liber Sapientiae* VIII, 1: Attingit ergo a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. (Zij gaat krachtig haar gang van het begin tot het eind en regelt alles lieflijkerwijze).

²⁷¹ WNT: **Alwijs**: Volmaakt wijs, als attribuut der Godheid.

²⁷² WNT: **Beleit**: vastleggen, verplicht stellen, schouwen.

²⁷³ WNT: **Beschieten**: helpen, baten.

²⁷⁴ DBNL: **Zoo[...]|lieflijkheit**: Indien de Voorzienigheid ('t alwijs beleit) ergens in zijn doel treft (*beschiet*), dan is dat in het instandhouden van het menselijk geslacht ('t behoeden der schepselingen).

²⁷⁵ WNT: **Behoeden**: behoeden, verbergen, zich beschermen.

²⁷⁶ WNT: **Schepselingen**: schepsel: levend wezen, iets dat door God geschapen is.

²⁷⁷ WNT: **Klaer**: claer: klaar, helder, duidelijk

²⁷⁸ WNT: **Paeren**: zo wel huwen als vleselijk verenigen, een dubbele betekenis...

²⁷⁹ DBNL: **Gewettigt**: wettig verbonden.

²⁸⁰ DBNL: **By**: door.

²⁸¹ WNT: **Vroeden**: Vroet: wijzen, verstandig, sluw

²⁸² WNT: **Gekroont**: cronen: kreunen (dit is misschien een woordspeling: eindigend op 't' is het kreunen, eindigend op 'd' is het kronen)

²⁸³ DBNL: **Stant**: staat.

²⁸⁴ DBNL: **'t Menschverslinden**: de grote sterfte onder de mensen.

²⁸⁵ WNT: **Weelig**: weelderig, wulps, wellustig

²⁸⁶ WNT: **Enten**: de loot van de ene boom op de andere overbrengen, enten (hier waarschijnlijk een woordspeling: een verwijzing naar de geslachtsgemeenschap?)

Van Dale: **Enten**: figuurlijk: doen voortgroeien op...

Het mensdom, dat grote schade lijdt
 Door krijgh en onderlingen strijt
 Door twist en onderlinge strijd
 Van strijdende elementen.
 Van vechtende elementen
 Gewont met eenen minnepijl
 Gewond door een liefdespijl
 Van Godt, plukt Josef aen den Nijl,
 van God, plukt Joseph²⁸⁸ aan de Nijl,
 In 's rijks aertspriesters hoven,
 In de hoven van de aertspriesters van het rijk
 De bloem der maeghden binnen On²⁸⁹,
 De bloem van de maagden binnen On
 Waer aen²⁹⁰ hy bey de spruiten²⁹¹ won²⁹²,
 Hoe hij beide spruiten verkreeg
 Die hem veel heils beloven.
 Die hem veel geluk beloven
 De koning Faro²⁹³, bly van geest,
 De koning Faro, blij van geest,
 Kroont Rachels zoon op 't bruiloftsfeest
 Kroont Rachels zoon op het bruiloftsfeest
 En helpt de staetsi²⁹⁴ vieren²⁹⁵.
 En helpt de plechtigheid te vieren.
 Het hoogh beleit²⁹⁶ was oirzaak van
 De hoge plicht was de oorzaak van
 't Geze gent huwelijxgespan²⁹⁷,
 de gezegende huwelijksverbintenis
 Volvoert²⁹⁸ door Godts bestieren²⁹⁹.
 Uitgevoerd onder Gods leiding.
 Gelijk de zon de vorst ontdoit,

---

²⁸⁷ WNT: **Afbreuk**: schade

DBNL: **Afbreuk**: afbrokkeling.

²⁸⁸ ONLINE-BIJBEL: Genesis 46:20: En Jozef werden geboren in Egypteland, Manasse en Efraim, die hem Asnath, de dochter van Potifera, den overste te On, baarde.

²⁸⁹ DBNL: **Van Godt[...]beloven**: Josef huwt Asnath, dochter van Pothiphera, de overste van On, en krijgt twee zonen, Manasse en Ephraïm (*Gen.* 46, vs. 20).

²⁹⁰ WNT: **Waer ane**: hoe, door welke oorzaak

²⁹¹ WNT: **Spruit**: jong meisje, afstammeling, knop van een gewas

²⁹² WNT: **Winnen**: zwoegen, krijgen, strijden, lijden

²⁹³ ONLINE-BIJBEL: En Farao noemde Jozefs naam Zafnath Paaneah, en gaf hem Asnath, de dochter van Potifera, overste van On, tot een vrouw; en Jozef toog uit door het land van Egypte.

²⁹⁴ WNT: **Staetsi**: plechtigheid, met betrekking tot bruiloft of begrafenis.

Vieren: (kerkelijke) feestdag vieren, heiligen, vieren.

²⁹⁵ DBNL: **De koning Faro[...]vieren**: Volgens *Gen.* 41, vs. 45 gaf Farao hem deze vrouw ten huwelijk; *de staetsi*: de plechtigheid.

²⁹⁶ DBNL: **Het hoogh beleit**: de macht van Farao.

WNT: **Beleit**: vaststellen, verplicht stellen, schouwen.

²⁹⁷ DBNL: **Huwelijxgespan**: huwelijksverbond.

WNT: **Gespan**: gezelschap of verbintenis.

²⁹⁸ WNT: **Volvoert**: voorgeschreven, uitgevoerd, gebod, voorschrift.

²⁹⁹ WNT: **Bestieren**: leiden, aanvoeren, into men

Zoals de zon de vorst ontdooit,
 Het dorre lant met lover³⁰⁰ to it
 Het dorre land met bladeren too it
 En telge, in elk geweste;
 Een tak, in elk gewest;
 Met kracht en lieflijkheit het groen
 Met kracht en lieflijkheid het groen
 Te voorschijn brengt in zijn zaisoen;
 Te voorschijn brengt in zijn seizoen;
 Zoo wort, tot 's menschdoms beste³⁰¹,
 Zo wordt, tot het goede van de mens,
 Door 't gloeien van oprechte min
 door het branden van oprecht liefde
 De minnaer en zijn bedtvriendin
 van de minnaar en zijn bedgenote
 Gezegt. geene³⁰² tyen³⁰³
 Gezegend. Die zich ginder begeben
 Verdelgen 't menschelijk geslacht.
 Vernietigen het menselijk geslacht
 De stammen³⁰⁴ bloeien in hun kracht,
 De stammen bloeien in hun kracht,
 Door d'afkomst³⁰⁵, zoet op³⁰⁶ vryen.
 Door afkomst, verzot op vrijheid
 Het stoutste³⁰⁷ hart legt zijn geweer³⁰⁸
 Het dapperste hart legt zijn geweer
 Voor 's huwlijks troon gebuigzaam³⁰⁹ neêr,
 Voor de huwelijksstroon gedwee neer,
 En smilt, als wasch door 't straelen³¹⁰
 En smelt als was door de gloed
 Van dezen liefelijken brant.
 Van deze liefelijke brand.
 De helt³¹¹ biet wapenloos de hant
 De held biedt ongewapend de hand
 Zijn gade en kust de kraelen³¹²
 Van zijn gade en kust haar koraalrode

³⁰⁰ WNT: **Lover**: boomblad, blad, gebladerte.

³⁰¹ DBNL: **Beste**: bestwil.

WNT: **Beste**: deugd, goede, beste.

³⁰² WNT: **Gene**: ginder, die daar

³⁰³ WNT: **Tyen**: zich begeben

³⁰⁴ WNT: **Stammen**: stam, geslacht.

³⁰⁵ DBNL: **Afkomst**: nakomelingschap;

³⁰⁶ DBNL: **Zoet op**: verzot op.

³⁰⁷ DBNL: **Stoutste**: dapperste,.

³⁰⁸ DBNL: **Geweer**: wapenen

³⁰⁹ DBNL: **Gebuigzaam**: inschikkelijk, gedwee.

³¹⁰ DBNL: **'t Straelen**: de gloed.

³¹¹ WNT: **Helt**: held, strijder

³¹² DBNL: **De kraelen van haeren opgeloken mont**: haar koraalrode geopende lippen.

WNT: **Kraal**: verkorte bijvorm van koraal, figuurlijk gebruikt in deze betekenis (citaat van dit gedicht).

Van haeren opgeloken³¹³ mont,
 geopende mond,
 Verbint in 't eeuwigh trouverbont
 Verbindt in de eeuwige huwelijksverbintenis
 Zich zelven, en zijn zinnen³¹⁴,
 Zichzelf en zijn verlangen
 Hoe wuft³¹⁵ die weiden³¹⁶, zonder toom³¹⁷.
 Hoe dartel die grazen, zonder teugel.
 Hy neemt dit juk³¹⁸ op in dien droom³¹⁹.
 Hij neemt deze last op in zijn droom.
 Geen zachter juk dan 't minnen.
 Geen zachtere last dan het minnen.
 Een orden³²⁰ ingewijdt³²¹ van Godt,
 Een toestand geze gend door God,
 Uitreiker van een ieders lot,
 Geven van ieders lot,
 Een orden, aengeprezen
 Een toestand, aangeprezen
 Ter bruiloft van³²² Godts majesteit³²³,
 Op de bruiloft van de opperste God,
 Door zijne tegenwoordigheid³²⁴,
 Door zijn aanwezigheid,
 En 't wonderwerk, bewezen
 En het bewezen wonder
 Ten troost van bruidegom en bruid,
 Als troost voor bruidegom en bruid,
 Stapt met dees hantvest³²⁵ fier vooruit³²⁶,
 Maakt vooruitgang met dit verbond,
 En helpt Gods akker bouwen³²⁷,
 En helpt Gods akker te verbouwen,
 Op 't spoor³²⁸ der oud'ren, nimmer moe.

³¹³ WNT: **Opgeloken**: opluiken: openen, ontsluiten.

³¹⁴ WNT: **Sinnen(ww)**: verlangen / **Sin(znw)**: verstand.

³¹⁵ WNT: **Wuft**: dartel, lichtzinnig, lustig.

³¹⁶ WNT: **Weiden**: grazen (hier waarschijnlijk figuurlijk bedoeld)

³¹⁷ DBNL: **Hoe[...]** **toom**: Hoe ongedurig zijn zinnen, als ze niet betoomd werden, zouden willen genieten;
 WNT: **Toom**: teugel

³¹⁸ WNT: **Juk**: blok voor trekdiere, last/ figuurlijk: trouwen met iemand van een ander geloof.

³¹⁹ DBNL: **Droom**: verliefde stemming.

³²⁰ DBNL: **Orden**: instelling;

WNT: **Orden**: rangschikken, bevel, rang.

³²¹ DBNL: **Ingewijdt van**: plechtig tot stand gebracht door.

WNT: **Inwijden**: zegenen

³²² DBNL: **Van**: door.

³²³ WNT: **Majesteit**: heerlijkheid, opperhoogheid van God

³²⁴ DBNL: **Zijne tegenwoordigheid**: zinspelng op de bruiloft van Kanaän en het daar geschiede wonder (vs. 54).

³²⁵ WNT: **Hantvest**: akte, oorkonde.

³²⁶ DBNL: **Stapt fier vooruit**: maakt krachtige vorderingen; *dees hantvest*: de vastgestelde huwelijks wet.

³²⁷ DBNL: **Godts akker bouwen**: Gods wereld in stand houden.

In het voetspoor van de ouders, nooit moe.
 Geen nazaet geeft den voorzaet toe³²⁹
 Geen nazaat geeft aan de voorganger toe
 In trouwen, en hertrouwen³³⁰.
 In trouwen en hertrouwen.
 Zoo won de blaekende MICHIEL
 Zo won blakende Michiel
 ALIDE, zijne halve ziel,
 Alide, zijn wederhelft,
 Door kracht van trouwe liefde.
 Door de kracht van trouwe liefde.
 Nu trout³³¹ de wellekome vreught
 Vandaag (toever)trouwt de welkome vreugd
 Zijn blijde jeught aen haere deught,
 Zijn blijde jeugd aan haar deugd
 Die hem zoo minzaem³³² griefde³³³.
 Die hem zo in liefde griefde.
 Gy speelnoots³³⁴, zingt met blijde keel
 Bruidsmeisjes, zing met blijde keel
 't Gelukkig paer naer 't bruitsprieel³³⁵.
 Het gelukkige paar naar het bruidslusthof.
 Ay, zietze treckebecken³³⁶,
 Ai, zie ze trekkenbekken,
 Als duiven, op dien bruiloftszangk.
 Als duiven op het bruiloftsgezang.
 Gelieven duurt dees wijs te langk³³⁷.
 De geliefden duurt dit lied te lang.
 't Is tijdt dat wy vertrekken³³⁸.
 Het wordt tijd dat wij vertrekken.
 M DC LVIII.(1658)

³²⁸ WNT: **Spoor**: voetspoor

³²⁹ DBNL: **Geeft toe**: blijft achter bij.

³³⁰ WNT: **Hertrouwen**: opnieuw trouwen (is de bruidegom eerder getrouwd geweest?)

³³¹ WNT: **Trout**: lief, dierbaar, geliefd. Ook: **Trout**: trouwen.

³³² WNT: **Minzaem**: in liefde.

³³³ DBNL: **Minzaem griefde**: de zoete liefdepijn veroorzaakte.

³³⁴ WNT: **Speelnoot**: bruidsjonker of bruidsmeisje.

³³⁵ DBNL: **Bruitsprieel**: de lusthof van de bruid.

WNT: **Prieel**: lusthof, tuin.

³³⁶ WNT: **Trekkebekke**: wrange vrucht, trekkenbekken.

³³⁷ DBNL: Het minnende paar heeft gauw genoeg van het lied waarmee de *speelnoots* hun uitgeleide doen.

³³⁸ DBNL: In verbeelding heeft de dichter zich bij de zingende vriendinnen aangesloten.

Karel van Mander

Verblijdt nu met den Pinxter tijdt/
De Bosschen maken nu jolijt/
't Gedierte vrijt/ aert kracht doet blijcken/
De voghels singhen al om strijdt/
't Veldt lacht u toe waer dat ghy zijt:
Vliedt droefheyf wijdt/ sonder omkijken/
Want droefheyf moet de Bruyloft wijcken:
Oock strijdt/ en nijdt/ wilt henen strijcken/
Verheught/ in deucht/ beyd' ouderdom/
En jeught/ ghy zijt al willekom/
Den Bruydegom/ groet yeghelijcken.
Wy willen niet van Hymene/
Noch van Thalassus singhen me/
Soo voormaels de/ som volck eenpaerlijck:
Maer van die Bruyloft in de ste
Van Cana/ int lant van Galile/
Daer Christus de/ en toonde klaerlijck/
Sijn eerste teecken openbaerlijck/
Doe Wijn gebrack/ om drincken spaerlijck/
Ses water-kruycken vol en bet/
Geschoncken/ toonen ons de Wet
Onkrachtigh met/ haer wercken swaerlijck.
Soo 't water swack is / end' en doet
Niet blyder wesen hert en moedt:
So kleenen spoet/ de Wet kan gehven
Ter salicheyt / dan op het goet
Toekomstigh schouwt sy wel en vroet/
Maer met zijn bloet / en Gheeft gedreven/
Den Wijnstock Christus hoogh verheven /
Door synen Wijn gaf ons het leven.
Den Dienaer schonck maer water flouw/
En Moyses bracht als knecht ghetrouw/
Dan Sinai rouw / de Wet beneven.
Ses kruycken voor ses daghen telt/
Dan oudts om werken inghestelt/
't Joodtsch volck gequeit / was niet te dragen
sWets jock/ de weke / maer den Heldt
Bracht waerheyf en ghenade int veldt /
't Gheloove ghelt / om Godt behaghen/
En Liefde is 't jock voor die slaef-daghen/
Den rust-dagh soet / om niet te klagen/
Door Christum is ghekomen voort /
Jae 't blymarigh versoenigh woordt/
Daer elck behoort / wel naer te vrighen.
Laet ons met desen sin eerbaer/
Hier wenschen goet gheluck te gaer/
Dit nieuwe paer / in Echt ghepresen/

Joost van den Vondel

Verheucht// o Phoebi jeught// door desen soeten tijdt:
Den Somer door syn deught// verthoont syn groene blaren;
t'Gevogeldt sich vervreught// t'ghe diert int Bosch
verblijdt;
t'Veldt lacht elck toe verjeught// vliet weg alle
bezwaren;
Droefheyf neemt floecx u keer// nijdt// strijdt// wilt
henen varen;
Voor u de Bruyloft wijckt, zoo ghy daer comt
ontrent.
Cleyn, groot, ja wie t'mach sijn, Jongh' jeught, oft
gryste hairen
Sijdt well'com int gheleen, weest gegroet hier
present,
Die om vergad'ren hier, u soo ootmoedich kent:
In liefd' stichtlijck verheught, by een met reyn
manieren:
Dus seg ik noch, vliet floecx van hier, ghy nydich
tieren.
Laet jonst begeerich syn, gelijk eens Hirts bestieren,
En d'Haas-baart syn cracht snel, om loopen d'Hont
t'ontwijcken,
Snackend' na t'water Claar-ken cant beter gelijcken?
Geenszins en laet in sangh// Hymenaeus sijn
verhooght
Noch Thalassus geclangh// maer Gode lofs
oortbringhen,
Hoe hy overvloedt schanck// en t'water gants
verdrooght
Sonder yemants bedwangh// bethoond' zoo vremde
dinghen,
Wt t'water seer claer, als een fonteyn deed'
springhen,
Vervult ses cruycen vol, int Galiletsche landt,
Te Cana in de Stadt, een Bruyloft sonderlinghen;
T'eerste teycken Christi, men elck maackte bekandt
Door sulcx ons mercklijck leert, dat int Houwlijckx
verbandt
Alleen men eerlijck hoort, te houden goed' geruchten:
Den getrouwden hy meest behoeden sal voor schandt:
Wie hem met lust bemint, en derft voor niemant
duchten,
Soo liefd' begeerich haackt, als t'Hirt doorsnelt
gehuchten
En d'Haas-baart syn cracht snel, om loopen d'Hont
t'ontwijcken
Snackend' na t'water Claar-ken cant beter gelijcken:
Wat Christus met syn Bruydt// elck-een te kennen
gheeft,
Laet ons met goedt beduydt// malcand'ren daer in
stichten
Die hy met zoet geluydt// soo vriend'lijck roept beleeft:
Comt ouerschoone spruydt// die myn Hert can
verlichten!

Karel van Mander

Te leven vreuchdich menigh Jaer.
Ja sy en wy / dat wy na desen
In 's Lams Bruyloft Hooghe gheresen/
Naer al dees Aerdsche tranen bloet/
Den Wijn int eeuwich leven soet/
Met blijden moet / deelachtigh wesen.
's Gheefts dochter liefde goedertier/
Komt stroyt u soete vruchten hier/
Om dese chier /in vreucht vermeerren/
Ja dat dit paer na desen schier/
Vreedsamigh door u suyver vyer/
Sijn wegen frier / al ter Gods eeren/
En valter somtijts wat verseeren
In echt/ dat magh ten besten keeren/
Dat toe gae als te Cana / daer
Den besten Wijn quam achter naer/
Seer wonderbaer / door 't werck des Heeri,
Seer wonderbaer is 's Heeren Echt/
Hij heeft tot Bruydt verkozen slecht
Dolcken oprecht / uyt veel gheslachten/

Om nooden ons / soo menigh knecht
Sondt hy oyt uyt in swaer aenvecht/
Dit overlegt / in u ghedachten:
O Bruydegom / wilt vyerigh trachten
Na die Bruyloft / en soo verwachten
't Best achter na soo 't heeft ghesijn/
In Cana / daer het water Wijn
Is worden fijn /door 's Heeren krachten

Gods kerck / de Bruyt 't lichaem Christi/

Dan christo wert ghesalight sy/

Seer lief heeft hy / sijn lichaems leden:

Siet Bruydegom / alsoo moet ghy/
Ghy hebt een nae-lidt kregghen vry/
Dijn naer-lidt by / woont dan met reden:
Godvreeligh wilt te samen treden/
En wijslijck met den tijdt besteden/
't Water deser aerdscher smert/
Wijn / die blyschap maeckt int hert/

Verandert wert / eeuwich in vreden.
Een na-lidt / ja dijn eyghen lijf/

Is nu u deel / hulp / en gherijf/
Bruydt/en Wjff/ voor veel oorconden/
En oock door Godt / die van u drijf
Door onverstandt / als een beklijf
Van twist / ghekijf / nijdt en meer sonden/
Dat menigh houwl' ijck heeft geschonden:
Om comen / daer't om is gegost/

Joost van den Vondel

Myn peerl', myn Edelgreyn, ter Weyden comt
bedichten!
Schoon bloem en Roos int dal, Noeyt minnaer myns
ghelijck.
Voor niemant sijt bevreest, Reyn Duyve wilt niet
swichten,
Die wtvercoren sijt! myn jonst sonder afwijk
Al-laeghdy hier veracht, int bloet, op t'veldt, int slijck,
Vertreden van elck-een, nochtans v niet begeuen,
Maer wiesch v aenschijn schoon, welriekend met
practijck
Balsem' v zoeten rueck, bouen al waart verheuen
Als ghy schier waart vernielt, myn liefd' vierich
ghedreuen
Als d'Haas-baart syn cracht snel, om loopen d'Hont
t'ontwijcken

Snackend' na t'water *Claar-ken* cant beter gelijcken.

Godts kercke de Bruyt recht// 't lichaam Christi een paar

**Van Christo, haren echt// wert sy salich naar reden,
Seer lieflijck hy beslecht// al haar saacken eerbaar,
Mint, naar reden, en recht// alleen syns lichaams
leden,**

Die al ter Bruyloftfeest, lieflijck werden ghebeden,
Vercoren volck alleen, wt goetaardich geslacht,
t'Bruylofts cleedt zy ontfaan door dezen Vorst vol
vreden
Syn Bruyt wordt bouenal, Aldaar waardich geacht
Sittend' in Haar Troon, na de ghenooden wacht,
In witte zijd' gecelet, met peerlen fraay behanghen.
Een croone sy ontfanght, van den Bruyd'gom gewracht.
Een Trouwrinck haar bedacht, Syns gheests, heeft zy
ontfanghen.

Hierom spoedt v ter feest, begeerich met verlanghen
Als d'Haas-baart syn cracht snel, om loopen d'Hont
t'ontwijcken

Snackend' na t'water *Claar-ken* cant beter gelijcken.

PRINCE.

Princen, de Bruydt present// voor al die sijn vergaardt
Laet ons voor t'slodt end' endt// T'geluck haer lieflijck
bieden;

Dat Godt syn seghen wendt// als Daidt ons verclaardt,
In syn Psalm maackt bekendt// klaarlijck voor alle
lieden:

Karel van Mander

's Lams prinselijcke Bruyloft meest
Zy in ons herte 't laetst en 't eest/
Want dese feest / en is gheen eten/
Noch drincken / maer al in den Gheest:
Op hem die ons al heeft verlost/
Daer nieuwe most / sal zijn ghebonden.

O Bruydt / uws herten vryheyt siet/
Die u van boven was gheschiet/
En hebt ghy niet / z' is wech ghegheven:
Zhy zijt nu onder 't Mans ghebiet/
Deest hem niet wederspannich yet
T'zy vreucht / verdriet wilt hem aenkleven/
Als lijf het hoofd / daer toe ghedreven
Door liefd' oprecht / Christum verheven
Aenkleeft te samen boven al/
Dant Wijn voor water gheven sal
Hy zijn ghetal int eeuwich leven.
En weest niet stout (vrienden) maer vreest/
In wat foreest / ghestaen / gheseten/
Met dese Schrift dient overmeten
Ons doen altijd / want wy wel weten/
Dat Godt te vreesen is alleen/
Dit Aerdsch belanck is al een kleen.
Maer 't noodigh een dient niet vergeten.
Een is noodigh.

Joost van den Vondel

Wel die den Heere vreest, Geluck zal hem geschieden:
In al syn weghen sal verlynen ouervloet,
V wijf sal ghelijck sijn, den wijnstock na t'bedieden,
Die vrucht draaght t'synder tijt, sy sal ontfanghen spoet
Aan den Disch, als een croon, v kinders lieflijck zoet:
Als olijfrancken schoon, sult ghy se klaar
aenschouwen,
Met veel weldaden meer, van Godt vercrijghen goet:
De Heer geef haar doch cracht, om in Liefd' niet te
flouwen,
Maer Jonst hen voeghe t'saam, begheerich na vrees
douwen
Als de Haas-baart syn cracht snel om loopen d'Hont
t'ontwijcken
Snackend' na t'water Claar-ken cant beter ghelijcken.

Liefde verwinnet al.*